

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI ÖNCESİNDE TÜRK ORDUSUNUN TOP MÜHİMMATI ALIMINDA PAZAR MÜCADELESİ: ALMAN FRİEDRİCH KRUPP FİRMASI VE RAKİPLERİ

Mehmet BEŞİRLİ*

ÖZET

Sultan II. Abdülhamid döneminde Alman silah firmaları, büyük ölçüde Osmanlı ordusunun top, tüfek ve diğer cephane ihtiyaçlarını tedarik etmişlerdir. Aynı dönemde İngiliz ve Fransız silah tüccarları da, Türk ordusunun kara birlikleri ve donanmasına ait birimlerine silah satmayı sürdürmüşlerdir. Ancak Alman Krupp firması, 1880'lerden sonra, Türk pazarında özellikle top alanındaki siparişlerde ilk sıraya yükselince, İngiliz ve Fransız silah firmaları ile Almanlar arasında rekabet başladı. Yüzyılın sonlarına gelindiğinde Krupp, Türkiye'de top ve malzemeleri alanında monopol oluşturmuştu. Diğer Alman firmaları da tüfek, cephane vb. askeri malzeme satışını sürdürüyorlardı. XX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Krupp ile Fransız sermayesinin desteklediği Schneider/Le Creusot ve İngiliz Vickers/Armstrong silah firmaları arasındaki rekabetin dozu arttı. Daha sonra başka bir Alman silah firması, Düsseldorf'taki Rheinische Metallwaren- und Maschinenfabrik de bu yarışa katıldı.

ANAHTAR KELİMELER

Krupp, Schneider/Le Creusot, Vickers/Armstrong, Ehrhardt, Alman, Fransız, İngiliz

BEFORE THE FIRST WORLD WAR IN BUYING THE ARTILLERY AMMUNITION OF TURKISH ARMY MARKETING COMPETITION: THE GERMAN KRUPP COMPANY AND ITS COMPETITORS

ABSTRACT

German weapon companies met the needs of artillery, rifle and other ammunition for the Ottoman army during the period of Abdulhamid II. In the same period, British and French weapon traders were also selling weapons to the land forces and navy forces of Turkish army. However, when the German company of Krupp became a leader in selling especially artillery weapons to Turkey after the 1880's, a competition began among British, French and German weapon companies. When reached to the ends of the century, the company of Krupp monopolized the selling of artillery and artillery ammunitions to Turkey. Other German weapon companies also continued to sell rifles and ammunitions, and other military equipments to Turkey. From

---

* Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Tokat.
mbesirli@gop.edu.tr, mbesir69@yahoo.de

the early years of XXth century, the dose of the competition among the weapon companies of Krupp, French Schneider/Le Creusot and British Armstrong/Vickers increased. Later, another German weapon company, the Rheinische Metallwaren und Maschinenfabrik in Düsseldorf also entered into this competition.

KEY WORDS

Krupp, Schneider/Le Creusot, Vickers/Armstrong, Ehrhardt, German, French, British

Giriş

Osmanlı Devleti, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren, III. Selim’le birlikte Avrupa tarzında modern ordu kurma çalışmalarına başladı¹. Kısa süre içinde de 30 bin kişilik Nizam-ı Cedid ordusunu teşkil etti. Bu ordu ilk başarısını Akka kalesinde Napolyon Bonapart’ı durdurarak gösterdi². Ancak çok geçmeden bu modern yeni ordu, Osmanlı’da askerî muhalefetin kaynağı olan Yeniçeriler ve destekçileri tarafından ortadan kaldırıldı ve müteâkiben III. Selim’in öldürülmesiyle de modernleşme çabaları engellendi³.

II. Mahmud, yönetiminin başlarında yenilik düşmanlarının varlığına rağmen, yine Avrupa tarzında Sekban-ı Cedid ordusunu örgütledi. Ancak bu ordu Yeniçerilerin bir yan kuruluşu gibi faaliyet içinde bulunduğundan, yapısal ve radikal düzenlemelerden öte, sadece ileriye dönük açılımlara öncülük yapabiliirdi. Öyle de oldu. Çünkü II. Mahmud, 1826 yılında Yeniçeri Ocağı’nı kaldırdıktan sonra, güçlü anlamda askerî yeniliklerin önünü açabilecek süreci başlatabildi⁴.

Osmanlı ordusunda ve bilhassa Yeniçeri Ocağı’nda yapılmak istenen düzenlemeler ve yeniliklerin tarihi eskilere gitmektedir. Kapıkulu ocaklarında XVII. yüzyılın başlarından itibaren başlayan ve XVIII. yüzyıl boyunca devam eden düzenleme çalışmaları⁵, ocakları eskinin aktif haline dönüştürememiştir. Yeniçeri Ocağı’nın dışında Osmanlı ordusundaki ilk radikal Batılı düzenlemeler, III. Selim’le birlikte başlamış, daha sonra diğer padişahlar tarafından da devam ettirilmiştir. III. Selim, XVIII. yüzyılın sonlarından itibaren Avrupa ordularında ortaya çıkan gelişmeleri dikkatle izlemiş, kendi ordusunda da aynı tarz gelişmelerin başlamasına öncülük etmiştir. Bu açılım, XIX. yüzyılın

---

¹ Itzkowitz (1989), 155.

² Karal (1988), 57.

³ Shaw (1983), 25.

⁴ Engelhardt (1999), 23-41.

⁵ Shaw (1982), Cilt I, 307-309, 326-329, 340-342, 346-347.

ortalarından itibaren Avrupa'nın doğrudan yardımına başvurulmasına yol açmıştır. Daha önceden Kont Bonneval ve Baron de Tott gibi sınırlı sayıda kişilerin ordunun düzenlenmesinde çeşitli kademelerde rol almışlarsa da bu andan itibaren kısa süre içinde Osmanlı ordusu ile donanmasında çok sayıda Avrupalı subaylar/askerî öğretmenler istihdam edilmeye başlanmış, yine buna paralel olarak Avrupalı silah firmaları da Türk silah pazarına girmiştir. Yani, Türk siyasî ve askerî çevrelerinde, Avrupa askerî teknolojilerine ayak uydurabilmek için, bir yandan Avrupalı subayların teknik bilgi ve becerilerinden faydalanmak, diğer taraftan buna bağlı olarak modern top, tüfek vb. askerî teçhizatlarla orduları donatmak zorunlu/önemli hale gelmiştir⁶. Nitekim XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı kara ordusunda Fransız, donanmada da İngiliz subayların danışman/öğretmen olduğu dönem başlamıştır. Aynı dönemde bu ordu/asker ve donanmanın silahları da Fransız, İngiliz ve ABD silah firmaları tarafından karşılanmıştır⁷.

Sultan II. Abdülhamid, devletin başına geçtikten sonra, kendisini, felaketle sonuçlanan 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'nın içinde buldu. Savaş bitiminde Osmanlı ordusu adeta dağılmıştı. Yeniden düzenlemek ve yeni savunma harplerine hazırlanmak için hızla re-organizasyonu gerekmektedir. Osmanlı ordusunun bunu kendi iç dinamiklerini kullanarak yapması imkansız gibi görünüyordu. Bu bakımdan Sultan Abdülaziz'in donanmada yaptığı gibi, Sultan II. Abdülhamid de, kara ordusunu modernize etmek için, Avrupa'nın modern ordularının subaylarını ülkeye çağırdı. Böylece aktif vurucu bir güç oluşturmak niyetindeydi. Nitekim bu amaca yönelik olarak 1878 Savaşı'ndan sonra, Prusyalı danışman/öğretmenler Osmanlı ordusunda görev almaya başladılar. Aynı dönemde buna paralel olarak Alman silah sanayi de ülkeye girmeye başladı. Bilhassa Essen'deki Krupp firması, XIX. yüzyılın son çeyreğinde Türkiye'de top alanının lideri durumuna geldi ve yüzyılın sonlarına kadar peyderpey Osmanlı ordusunun top ve cephanesini, bir sıkıntıya uğramadan temin etti.

---

⁶ Türkmen (2001), 353-354.

⁷ Osmanlı Devleti'ne ABD silah ihracatı, 1869'dan itibaren başlamıştır. Osmanlı hükümeti, bu tarihte 1.331.000 dolar ödeyerek ABD'den 239 bin tüfek satın almıştır. 1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı esnasında Osmanlı ordusunun silah ihtiyacı % 90 civarında ABD'den karşılanmıştır. Genellikle Martini-Henry, Winchester ve Synder tipi ateşli silahlar satın alınmıştır. Fişek/Sander (1977), 17-29. Ayrıca ABD'nin Osmanlı Devleti'ne sattığı silahlar üzerine bir başka çalışma için bk. Şafak (2003), 133-155.

XIX. yüzyılın sonlarında Krupp firması, eskiye nazaran Türkiye silah pazarında rahat değildi. Özellikle dışardan Fransız Schneider/Le Creusot ile İngiliz Vickers/Armstrong, içeriden de Düsseldorf'taki Ehrhardt'ın Rheinische Metallwaren- und Maschinenfabrik (Rhein Metaleşya ve Makine Fabrikası) Krupp'a karşı etkili rakip olarak ortaya çıkmaya başladılar. Özellikle Schneider ve Ehrhardt silah firmaları, modern tekniklerle top dökmeye başlamışlardı. Krupp ise, buna nazaran eski teknolojisiyle ürettiği topları, yüksek fiyatlarla Türkiye'ye satmaya devam ediyordu. İmparator II. Wilhelm ve Alman ekibi de, bir devlet firması statüsü biçtikleri Krupp'u yukarıda bahsi geçen dış ve iç rakiplerine karşı şiddetle desteklemişlerdir. Özellikle İmparator II. Wilhelm'in 1898'de gerçekleştirdiği ikinci Türkiye ziyareti, Krupp'u bir nebze olsun rahatlatmış ve yeni siparişler almasında etkili olmuşsa da, XX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren firmanın Türk pazarındaki uzun yıllara dayanan top krallığı sarsılmaya başlamıştır.

I. XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Avrupalı Büyük Silah Firmaları

XIX. yüzyılın ikinci yarısı, Avrupalı silah sanayileri için oldukça önemli gelişmelerin yaşandığı bir dönemdir. Silah teknolojisinde hızlı bir biçimde ortaya çıkan ilerlemeler ve seri üretim, bu silahlara pazar bulma sorununu da ortaya çıkarmıştır. Özellikle Çin, Güney Afrika, Türkiye, Balkanlar, Uzakdoğu ve Güney Amerika gibi ülkeler ve çevrelerinde ortaya çıkan kriz ve çatışmalar, silahlanmayı zorunlu hale getirince, Avrupalı silah firmaları bu alanlarda pazar kapma yarışına girdiler. Bu silah firmaları, daha sonra "silahlı barış" kavramını siyasî ve askerî literatüre sokarak, ilgili ülkelere silah satışı kolaylaştırmanın yollarını aramaya başladılar⁸. Yani rakibine karşı silahlanan herhangi bir devlet, bu yolla kendisine karşı olabilecek mukavemeti kırmaya çalışıyordu. Aslında bu eğilim, silah sektörünün iyi pazarlar bulma ve bu kazancı kesintisiz sürdürme amacına yönelik aldatmacadan başka bir şey değildi. Çünkü her silahlanma projesi, devletler arası çatışmaları daha fazla körüklüyor, elde ettiği yeni silahlarının gücüne güvenen devletleri, genişleme histerisine sürüklüyordu.

XIX. yüzyılda tröstleşen silah tüccarları dolayısıyla büyük devletler; ilgili ülkelerin silah pazarlarına siyasî, ekonomik ve askerî yardımlar sayesinde girmişlerdir. Öncelikle ordularını düzenlemek için teknik ve eğitimci subaylara ihtiyaç duyan ülkelere, subaylarını şu ya da bu yolla sevk eden Avrupalı büyük devletler, bu subaylar sayesinde silah endüstrilerine de pazar bulmuş oldular. Sermaye çevreleri de, açtıkları kredilerle bu süreci kolaylaştırdılar. Böylece

---

⁸ Kössler (1981), 90.

açılan kredilerin büyük bir kısmı, ilgili borçlu ülkelerin değil, sahip oldukları silah firmalarının kasalarına gitti.

XIX. yüzyılın son çeyreğinden itibaren dünya silahlanmasında İngiliz, Fransız ve Alman firmaları önde gidiyordu. ABD, İtalyan, Avusturya'nın da silah firmaları olmasına rağmen, bunlar çok fazla etkili değillerdi ya da diğer firmalarla işbirliği sayesinde girişimlerini sürdürebilmekteydiler. Bu dönemde özellikle Alman, Fransız ve İngiliz firmaları arasında dünya silah pazarlarında rekabet vardı. Essen'deki Friedrich Krupp firması, top alanında Avrupa'nın en büyük firmalarından biriydi. Fransız Schneider/Le Creusot ile İngiliz Vickers/Armstrong firmaları ise, en büyük rakipleriydi. Krupp, 1896'da Kiel'de Germania Tersanesi'ni kurduktan sonra, savaş gemisi ve yedek parçalarını da üretmeye başladı. Ancak aynı dönemde İngiliz silah firmaları Whitehead, Armstrong, Vickers, Mullinier ve Beardmore silah pazarlarında ortak hareket ederek, Alman Krupp'a karşı iyi rekabet ortamı oluşturmuyorlardı⁹.

Alman imparatorluk dönemi tarihinde Krupp firması, Avrupa ve Almanya'nın en büyük top silahı üreticisiydi. Özellikle 30 yıl savaşlarından sonra Krupp, Essen'de bir silah firması olarak sivrilmiş, daha sonraki süreçte de Avrupa'nın modern bir "Top Kralı (Kanonenkönige)" olmuştu. Friedrich Krupp (1787-1826), bir grup Alman müteşebbis ile Rhein Westfalen'de ağır sanayi dalında çalışıyordu. 1815 Viyana Barışı'nın imzalanmasından sonra, Fransızlarla birlikte Essen'de yine ağır sanayide demirdöküm işleri yapmaya başladı. Oğlu Alfred Krupp (1812-1887) döneminde ise, firma hızla gelişerek, top konusunda gerçek anlamda krallığını ilan etti ve XIX. yüzyılın ortalarından itibaren dünyaya modern tekniklerle döktüğü topları ihraç etmeye başladı. İlk büyük siparişi 36 top ile Mısır Hidivi'nden aldı. Daha sonra Krupp, vatansever duygularla Prusya'ya da 300 top imal etti. Prusya'nın 1866'da Avusturya ve 1870'de de Fransa ile savaşlarında Krupp'un topları Prusya ordusunun vuruş gücünü artıran en büyük etmenler olarak görüldü. Böylece 1870 ve 80'li yıllarda top alanında Ruhr bölgesi, dünya pazarının en büyük top üreticisi durumuna geldi. Krupp firması, 80'li yıllardan itibaren hem iç hem de dış rekabete rağmen, dünyada bir top monopolü oluşturdu. 1874'lerden itibaren de Rusya, Türkiye, Çin, Japonya, Brezilya, Şili ve Arjantin gibi kriz bölgeleri, Krupp toplarının en önemli alıcıları durumuna geldiler. 1887 yılında Alfred Krupp öldüğünde Krupp 24.576 top dökmüştü. Bunların 10.666'ı Alman İmparatorluğu için üretilmiş, geri kalan 13.910 adedi de ihraç edilmişti. Oğlu

---

⁹ Aynı eser, 93-94.

Fritz Krupp (1854-1902) döneminde ise firma, daha da gelişti. 1889 ile 1902 yılları arasında dünya top payının % 70'lik bir bölümünü ele geçirmişti. Aynı yıllar arasında alıcı ülkelere çeşitli kalibrelerde 16.000 adet top sattı. XIX. yüzyılın sonunda gemi üretimine de başladı ve kısa sürede önemli bir yere ulaşarak, Almanya'nın denizlerde de İngiltere'ye rakip olmasında önemli bir rol oynadı. 1895'de Krupp'un vergilendirilmiş geliri 119 milyon mark iken 1902'de 187 milyon marka ulaşmıştı¹⁰.

Top ve parçaları alanında başka bir Alman firması, Heinrich Ehrhardt'ın Düsseldorf'ta kurduğu Rheinische Metallwaren- und Maschinenfabrik de top pazarlarında Krupp'un en etkili rakibi idi. Bu firma, 1889'da top parçaları ve cephanesi üreterek başladığı ticarî serüvenine, daha sonra top, lokomotif üretimi ve gemi inşasıyla devam etmiş, Balkanlar, Türkiye, ABD, İtalya ve Hollanda ağırlıklı olmak üzere top ve aksamı satmaya başlamıştır. Kimi zaman Schneider/Le Creusot firmasıyla da işbirliği yaparak, Krupp'un bu pazarlardaki genişlemesini önlemeye çalışmıştır¹¹.

Almanya'nın ikinci büyük silah üreticisi Berlin Ludwig Loewe firması idi. Bu firma da tüfek, karabina¹² ve cephaneleri gibi el silahları konusunda Avrupa'da en önemli monopollerden biriydi. 1870 Prusya-Fransa Savaşı'nda Alman ordusunun silahlarını temin etti. 1874'ten itibaren top tapaları da üretmeye başladı.

Schwaben'deki Obernsorf Mauser firması da, üçüncü büyük Alman silah üreticisiydi. Yine 1870 Savaşı'nda Prusya ordusu için, M 71 piyade tüfekleri üretti. 1881'den itibaren ise, Sırbistan, Osmanlı Devleti, Belçika, İspanya, Brezilya, Meksika, Şili ve İsveç'e Mauser tüfekleri satmaya başladı. Isidor Loewe, kardeşi Ludwig'in ölümünden sonra, 1886'da Paul Muser ile güçlü bir işbirliği yaptı. Isidor Loewe, kazançlı ticaretini sürdürmek için, Württembergische Vereinsbank'ın desteğiyle Mauser kardeşlerin Oberndorf'taki fabrikasının patentini de satın aldı¹³. 1896'da Loewe ve Mauser, Deutsche Waffen- und Munitionsfabriken'le birleşti¹⁴. Krupp gibi Mauser ve Loewe firmaları da, dış pazarlara tüfek, tabanca ve cephanelerini satarken

¹⁰ Krupp firmasının tarihi için bk. Menne (1937).

¹¹ Kössler (1981), 95.

¹² Geniş ağızlı bir tüfek cinsi. Doğan (2001), 710.

¹³ Kössler (1981), 96.

¹⁴ Trumpener (1999), 137.

Alman imparatoru II. Wilhelm ve ekibinin desteğini aldı¹⁵. XIX. yüzyılın sonlarında Türk pazarında, tüfek ve cephanesi alanında rakibi bulunmuyordu.

Armstrong firması, İngiltere'nin en büyük silah üreticisi firmalarından birisiydi. Newcastle Eswickte 1845'te William Armstrong ve James Randel tarafından kurulmuş ve 1883'te de anonim şirkete dönüşmüştür. XIX. yüzyılın sonlarında Türk pazarında top alanında Krupp'un en etkili rakiplerinden biriydi. İlk başlarda İngiliz ordusu için top üretmeye başladı. Daha sonra Türkiye'ye de top ve cephanesi ihraç etti. Firma 1900'den sonra bir İngiliz firması olarak dünyanın önemli savaş gemisi üreticisi haline geldi. Edward Vickers firması da, demiryolu malzemesi ile başladığı ticarî faaliyetlerine daha sonra silah ticareti ile devam etmiştir. 1888'de İngiliz ordusu için top üretmiştir. Vickers, 1897'de Barrow-in Furness'te bir tersaneye sahip oldu ve top, motor ve zırhlı donanımlı komple savaş gemisi üretmeye başladı. Aynı yıl makineli tüfek üreticisi Maxim-Nordenfeldt firması da Vickers ile birleşti. 1902'de Siegmund Loewe ile Vickers ve Deutsche Waffen- und Munitionsfabriken ile dar kapsamlı bir işbirliği gerçekleştirildi¹⁶.

Schneider firması, uluslar arası arenada faaliyet gösteren önemli Fransız firmalarından biriydi. Demiryolu, silahlanma, gemi yapımı ve madencilik en önemli faaliyet alanlarıydı. Fransız milletvekilleri, meclis başkanı ve bakanlar olmak üzere Fransız politikası üzerinde etkili bir gruptu ve onlar tarafından da desteklenmekteydi. Diğer taraftan Banque de France, Paris Haute Banque ve Crédit Mobilier gibi büyük Fransız bankaları ile de işbirliği içindeydi. 1900'den sonra, Schneider'in uluslar arası pazarlara silah ihracında; silah grupları, malî güç ve siyasî çevrelerin etkisi büyüktü. Aynı dönemde Le Creusot'la da önemli işbirliği gerçekleştirerek, dünya ve Türk silah pazarında Krupp'un en önemli rakibi durumuna geldi¹⁷.

II. Türk Ordusunun Top Silahı Ve Parçaları Siparişlerinde Avrupa Silah Firmaları

1. Alman Krupp ile Fransız Schneider/Le Creusot ve İngiliz Armstrong/Vickers Arasındaki Mücadele

1885 yılında General Colmar von der Goltz'un Türkiye'deki Alman reform heyetinin başına geçmesinden sonra, Türk pazarında Alman silah firmaları ile Fransız ve İngiliz firmaları arasındaki rekabet kızışmıştır. Bu

---

¹⁵ Kössler (1981), 95-96.

¹⁶ Aynı eser, 248. Dipnot 23.

¹⁷ Aynı eser, 266.

döneme kadar, Türk ordusunun top ihtiyacını, büyük bir çoğunlukla, ABD ve Fransız Schneider ile İngiliz Armstrong firmaları karşılarken, daha sonra Krupp firmaları birinci plana çıkmaya başlamıştır. Özellikle v. d. Goltz'un göreve başlamasından sonra, İstanbul ve Çanakkale boğazları ile İstanbul'un savunulması, tabyaların tahkim edilmesi ve kıyıların deniz savunma harplerine hazırlanması için v. d. Goltz Paşa'nın yazdığı raporlar¹⁸, yeni top ve cephanelerinin sipariş verilmesi zorunluluğunu ortaya koymuştur. Von der Goltz'un raporları doğrultusunda Osmanlı ordusunda kullanılacak topların Krupp'a sipariş edilmesi, bu firmayı rakipleri karşısında imtiyazlı duruma getirmiştir¹⁹. Bu arada Alman-Türk siyasî ilişkilerinin de gelişmeye başlamasıyla birlikte, yani askerî konjonktüre siyasî yakınlaşma da eklenince, Krupp, XIX. yüzyılın son çeyreğinde Schneider ve Armstrong firmalarını top pazarında saf dışı ederek Türkiye'de top monopolü oluşturmuştur.

XIX. yüzyılın sonlarına kadar Krupp'un Türk top pazarındaki gücü artarak devam etmesine rağmen, Schneider/Le Cresot firması da Fransız sermayesinin gücünü kullanarak yarışı tamamen terk etmemiştir. Özellikle XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Osmanlı Bankası'nın Türk borçlarına aracılık yapması ve Paris borsasında çıkarılan Türk hisse senetlerinin dolaştığı (kota edildiği) en önemli aracı rolü oynaması, Fransa'nın Türkiye ilişkilerinin önemini korumasına sebep olmuştur. Bu da Fransız silah firmalarını, Türkiye'den silah siparişleri almalarına, nispeten, zorlamıştır. Çünkü Fransız sermaye çevreleri, Türkiye'ye verdikleri her borç sonunda, paranın bir kısmının Fransa'ya geri dönmesi için çaba içine girmekte ve silah başta olmak üzere Fransız firmalarına bir dizi mal siparişleri verilmesi konusunda Türk hükümetlerine baskı uygulamaktaydılar. Nitekim 1890'da Osmanlı Bankası iki borca aracılık yapmış²⁰ ve anlaşma sonrası banka temsilcileri bu borcun belirli bir kısmıyla Fransa'dan top ve diğer askerî malzeme alınması için girişimlerde bulunmuşlardır²¹.

¹⁸ Türkmen (2001), 354.

¹⁹ 20 Şevval 1303/22 Temmuz 1886 tarihinde seraskere gönderilen tezkere-i husûsiye suretinde, Osmanlı hükümetinin Goltz Paşa'nın verdiği raporlar doğrultusunda alınacak toplar için bir komisyon oluşturulması ve Krupp firması İstanbul temsilcisi Menhausen ile görüşmelere başlanması talimatı verdiği belirtilmektedir. BOA, Y. PRK. BŞK., 10/91.

²⁰ Kıray (1993), 214. Ayrıca % 5 mümtaz tahvilatın % 4 faizli ve % 1 itfalya tebdiline ait Osmanlı Bankası'yla yapılan 18/30.4.1890 tarihli mukavelename ve % 4 faizli Osmaniye istikrazı 18/30.4.1890 tarihli mukavelename için bk. Kömürcan (1966), 88-89.

²¹ Kössler (1981), 177.

Öte taraftan Krupp'un Türkiye'den top siparişleri almasında Alman diplomatları ve v. d. Goltz'un aracılığı olsa da, Fransız silah firmaları için bu alan boş değildi. Osmanlı Bankası şefi ve aynı zamanda İstanbul'da Fransız askerî ataşesi olan Léon Berger, Schneider/Le Creusot'un Türkiye temsilcisi gibi hareket ediyordu. Nitekim 1890/1891 yıllarında Rusya'nın boğazlar için yeniden tehlikeli arayışlar içine girdiği süreçte, Türkiye yeni top ve diğer askerî malzemeler ile savunmasını güçlendirmek istediğinde Berger, bu fırsatı kaçırmak istememiştir. Muhtemel siparişlerin Fransız firmalarından gerçekleştirilmesi için harekete geçmiş ve 1891 yazında Fransız top endüstrisinde ortaya çıkan yeni gelişmeleri göstermek üzere, Türk subaylarından oluşan bir grubun Fransa'ya gitmelerini sağlamıştır. Bu geziyi haber alan Krupp firması yetkilileri tepki göstererek, Alman diplomatları devreye sokmuştur. Türkiye'deki Alman diplomat ve askerî misyon temsilcileri (bilhassa v. d. Goltz ve v. Radowitz), Türk siyasî çevreleri nezdinde hemen harekete geçerek, Türk subaylarının Paris gezisinin yönünü değiştirmişlerdir. Nitekim 1891 Haziran'ında v. d. Goltz'dan Alman Genelkurmay Başkanı Waldersee'ye iletilen bir haberde, Türk subaylarının Paris'teki gezi planlarını değiştirip, Krupp'un Paris'teki işletmesini ziyaret ettikleri bilgisi ulaştırılmış²² ve bu bilgi, firmanın korkularını bir nebze olsun izale etmiştir.

Krupp, 1891'den sonra Türk pazarındaki rakiplerine karşı yarışını sürdürmek için iki koldan çalışmalarına devam etmiştir. Bu kollardan birincisi Alman imparatoru ve dışişleri bakanlığının desteğiyle Türkiye'deki diplomatlar (büyükelçiler v. Radowitz; v. Radolin-Radolinski, 1892-1895; v. Saurma, 1895-1897; Marschall von Bieberstein²³, 1897-1912; H. Baron von Wangenheim²⁴, 1912-1915); ikincisi de Türkiye'deki subaylar (bilhassa v. d. Goltz, 1883-1895) ile askerî ataşeler (von Morgen, 1897-1902; von Leipzig, 1902-1908; von

²² Kössler (1981), 177.

²³ Marschall von Bieberstein, 1897'den 1912'ye kadar Almanya'nın İstanbul'daki diplomatik misyonunu başarıyla temsil etmiştir. İstanbul'dan Alman hariciyesine gönderdiği raporlarda, Almanya'nın sadece Türk politikasını yönlendirmekle kalmamış, uluslararası diplomatik sorunlarda da, isabetli yorumlarıyla Almanya'ya hizmet etmiştir. Büyükelçinin İstanbul'daki faaliyetleri için bk. Lindow (1934).

²⁴ H. Baron von Wangenheim, I. Dünya Savaşı öncesi, Almanya'nın Liman von Sanders ile birlikte İstanbul'daki en yüksek temsilcisiydi. Almanya'nın İstanbul Büyükelçi olarak görev yaptığı dönemde, Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın safında savaşa sürüklenişini diplomatik açıdan izleyen en yakın görevliydi. Ancak, Alman arşivlerindeki belgelere göre, hükümete gönderdiği haberlerden anlaşıldığı kadarıyla sefeli Marschall von Bieberstein kadar başarılı değildir. Yani Marschall gibi olayları iyi değerlendirememiş ve diplomasiyi iyi kullanamamıştır.

Stempel, 1908-1913)dir²⁵. Bu iki kola, daha sonra Alman sermaye çevreleri ve bilhassa Deutsche Bank'ın malî desteği de eklenmiştir.

1895'de v. d. Goltz ve daha sonra büyükelçi Radowitz'in Türkiye'den ayrıldıktan sonra, onların misyonunu XIX. yüzyılın sonlarında Almanya'nın yeni İstanbul büyükelçisi v. Bieberstein ve askeri ataşeler v. Morgen ve v. Leipzig devraldı²⁶. Artık Krupp'u, Türk pazarında rakipleri Fransız Schneider/Le Creusot ile İngiliz Vickers/Armstrong silah firmalarına karşı bu görevliler savunacaktı.

1897 Osmanlı-Yunan Savaşı esnasında Osmanlı ordusunda kullanılan silahlarının büyük çoğunluğu Krupp ve diğer Alman silah firmalarına aitti²⁷. Ancak yine yüzyılın sonlarına doğru Krupp'un Türkiye'deki top monopolüne karşı rakipleri girişimlerini artırmışlar, bu durum firma temsilcileri için stresli ve sıkıntılı yılları başlatmıştır. Bu zorlukların bir kısmı Alman İmparatoru II. Wilhelm'in 1898'de Türkiye'yi ziyareti ile kısmen de olsa bertaraf edildi. Sultan II. Abdülhamid, 1898'den sonra Makedonya bölgesinin korunması ve Balkan devletlerine karşı üstünlük sağlamak amacıyla yönelik olarak yeni silahlar alma peşindeydi. Bu bakımdan sultan, Avrupa'da seri atışlı top, makineli tüfek, patlayıcı madde, barut vb. silah teknolojisinde ortaya çıkan gelişmeleri takip etmekteydi. Hatta 1898'deki ziyarette II. Wilhelm ile II. Abdülhamid, Krupp'un top alanında yeni çalışmalar yaptığı ve teknolojisini yenilemekte olduğu konusunda konuşmuşlar ve yeni siparişlerin önu açılmıştı²⁸.

Krupp firması ile imparator ve diğer Alman hükümet üyeleri arasında Türkiye'deki top ve diğer silah ticaretinin korunup kollanması konusunda işbirliği olduğu eskiden beri biliniyordu. Bu, imparatorun 1898'deki ziyareti esnasında daha da perçinlenmiştir²⁹. Türkiye ziyaretinde imparatora refakat eden Alman dışişleri bakanı Bernhard v. Bülow'un bu görüşmelerdeki en büyük rolü, Krupp başta olmak üzere Türkiye'de iş yapan Alman firmalarının çıkarlarının rakiplerine karşı korunması olmuştur. Krupp yönetim kurulu, ziyaret esnasında v. Bülow'a yazdığı mektupta, Türk donanması için Türk hükümetinin vereceği savaş gemileri siparişlerinde de firmalarının kollanması gerektiğini vurgulamış ve Krupp dışındaki herhangi bir Alman firmasından da Türkiye'nin top satın

---

²⁵ Yılmaz (1993), 45.

²⁶ Wallach (1985), 71.

²⁷ Türkmen (2001), 356.

²⁸ Kössler (1981), 251.

²⁹ Aynı eser, 251.

almaması konusunda sultanla konuşulmasını istemiştir³⁰. Ayrıca yönetim, birkaç gün sonra v. Bülow'a yazdığı bir başka mektupta, eğer isterse ziyaret esnasında İstanbul temsilcileri Menshausen ile görüşebileceğini de belirtmiştir. Neticede her halükarda Krupp yetkilileri, imparatorun Türkiye'ye yaptığı ziyareti iyi değerlendirmek niyetindeydiler. Dış ve iç rakiplerine karşı, Türk top pazarındaki büyük avantajlı pozisyonlarını korumak tek amaçlarıydı. Nitekim II. Wilhelm'in Türkiye ziyareti, Krupp açısından oldukça başarılı geçti. 19 Ekim 1898'de Menshausen'e v. Bülow'un iletildiği bilgide, imparator, Türkiye'nin planladığı yeni top siparişlerinin Krupp'tan yapılması konusunda sultana ricada bulunmuştur. 21 Ekim'de II. Abdülhamid ile II. Wilhelm arasında direkt yapılan bir telgraf haberleşmesinde de, firmanın Türkiye'ye top satışına devam edebileceği belirtilmekte, ancak bunların modern seri atışlı toplar olması gerektiği üzerinde durulmaktaydı³¹.

II. Wilhelm'in 1898'de Krupp'a verdiği desteğe ve yeni siparişlerin önünü açmasına rağmen, firma rahat değildi. Çünkü rakipleri yarışı terk etmiyorlardı. Nitekim 13 Haziran 1898'de Krupp'un İstanbul'daki temsilciliğinden Alman dışişleri bakanlığına iletilen bir haber kuşku artırdı. Vickers/Armstrong firması ile Osmanlı hükümeti arasında yeni savaş gemileri alımı konusunda görüşmeler yapılmakta ve sona yaklaşılmaktaydı³². Fransız ve İngiliz silah aktörlerinin faaliyetlerinden haberdar olan Krupp mümessilleri, bu siparişi akamete uğratmak için harekete geçmekte gecikmediler. Krupp'un müdürü Eccius, Alman dışişleri bakanlığına başvurarak, siparişlerin Alman silah endüstrisine yapılmasını ve bunu sağlamak için Türk hükümetine sultanın vaatlerini hatırlatan resmi bir notanın verilmesini istiyordu. Bu işle aktif bir biçimde ilgilenme görevi de büyükelçi v. Bieberstein'e verildi. Buna ilave olarak bu dönemde Krupp'un İstanbul temsilciliğinden Alman büyükelçiliğine ürkütücü bir başka haber daha ulaştı. Fransız Léon Berger, Alman siparişlerinin kötü ve demode olduğu konusunda saraya bilgi vermeye hazırlanmaktaydı³³.

1899'da Berlin'de dolaşan bir başka haber, imparator ve Krupp için hayal kırıklığına sebep oldu. Buna göre, Osmanlı hükümeti, İngiliz baskılarına boyun

---

³⁰ Hallgarten (1963), I, 480.

³¹ Kössler (1981), 251.

³² Daha önceki yıllarda da bu iki firma arasında Krupp'a rakip olarak ortaya çıkmışlardı. Ancak İngiltere'nin Türkiye politikasının Türk düşmanı bir sürece kayması, bunların şansını Krupp karşısında azaltmıştı. Bu durumdan da Krupp uygun bir ortam yakalamıştı ve kaybetmek niyetinde de değildi. Hallgarten (1963), II, 391.

³³ Kössler (1981), 251.

eğerek, eski iki Türk savaş gemisinin yeni silahlarla donatılması işini Armstrong şirketinin nüfuzunda olan İtalyan Livorno'daki Ansolde Tersanesi'ne vermiştir. Bu durum II. Wilhem'i oldukça kızdırmış ve "Sultan bize ve Krupp'a taahhüt ettikten sonra, bu durumu anlamak mümkün değildir. Marschal bu defa kullanıldı"³⁴ diyerek tepkisini dile getirmiştir. Bu yaklaşımlar göstermektedir ki, yüzyılın sonunda İngiliz firması, özellikle Türk savaş gemilerinin yenilenmesi ve modern toplarla takviyesi alanlarında Krupp'un en önemli rakibi durumundaydı. Ancak kısa süre sonra Alman diplomatları ve Krupp yönetiminin etkili girişimleriyle iki geminin modernize edilmesi ile ilgili anlaşma devre dışı bırakıldı. İki gemiden biri, Krupp mühendislerinin refakatinde yeni toplar yerleştirilmek üzere Kiel'deki Germania Tersanesi'ne götürüldü. İkinci gemi ise, Livorno'dan geri alınmadı, ancak bu defa Armstrong topları yerine Krupp topları ile donatılacaktı. Bir defa daha Krupp, yarıştan galip çıkmıştı. Ancak Armstrong ile gerçekleşen bu görüşmeler, bir nebze olsa da Türkiye'nin yararına bir sonuç doğurdu. Çünkü Krupp, Armstrong'un devreye girmesiyle birlikte eskiye oranla fiyatlarını indirmek zorunda kaldı. Buna rağmen aslında Armstrong firmasının verdiği teklif yine de daha düşüktü³⁵. Kimi zaman XIX. yüzyılın sonlarında Krupp ile Armstrong arasındaki rekabeti Türk subaylar da kullanma eğilimine girmişlerdir. Örneğin, 1892'de Türk topçu sınıfından bir subay, Armstrong temsilcilerini teşvik ederek, top fiyatlarını indirmelerini sağlamaya çalışıyor, bu yolla iki firmayı birbirine karşı rekabete sokarak, Krupp'un da top fiyatını düşürmesine çaba sarf ediyordu³⁶.

XIX. yüzyılın sonlarında Alman-Fransız ve İngiliz silah firmaları arasındaki rekabet, XX. yüzyılın başlarından itibaren büyük sermaye gruplarının da devreye gitmesiyle şiddetlenmiştir. Krupp firması, yeni yüzyılda da uluslararası rekabette bilhassa Türk, Bulgar ve Yunan silah pazarında³⁷

---

³⁴ Hallgarten (1963), I, 481.

³⁵ Kössler (1981), 253.

³⁶ BOA, Y. PRK.AZJ, 25/5.

³⁷ 1907 yılında Osmanlı Devleti'nin Atina büyükelçisinin Mabeyn-ı Hümâyûn baş kitabetine yazdığı bir yazı, Yunan siparişleri için firmalar arasındaki rekabetin boyutlarını ortaya koymaktadır. Yunanistan'a top satışı konusunda Krupp ile Schneider firması rekabete girmiştir. Ancak bu rekabet adavete dönüşünce, Krupp, yarıştan çekilmiştir. Krupp vekilleri, top siparişi için oluşturulan tecrübe komisyonu üyelerinden bazılarının tarafsız olmadığını, bazı üyelerin Schneider toplarını (dâne) istediklerini alenen itiraf ettiklerini söylemişler, daha sonra ihaleye katılan Ehrhardt firması da yarıştan çekilmiş ve Yunan hükümetinden tazminat talep etmişlerdir. Diğer taraftan Krupp, Yunan kiralı ve başbakanına komisyonu şikayet etmişse de, bunlar komisyonun tarafsız olarak vereceği karara göre topların satın alınacağını

Fransız ve İngiliz firmalarıyla yarış halini devam ettirmekteydi. Özellikle Balkan top pazarında Krupp'un en etkili rakibi Fransız Schneider/Le Creusot idi. Bu firma, Fransız meclisi ve hükümeti tarafından da rakiplerine karşı etkili bir biçimde desteklenmekteydi. Ayrıca Banque de France ve Crédit Mobilier, Pariser Haute Banque gibi büyük Fransız sermaye grupları ve bunların etkili müdürleri de, Alman ve İngiliz firmalarına karşı kendi firmalarına malî destek vermekteydiler³⁸. Yani 1900'lü yıllardan itibaren Schneider/Le Creusot ile Fransız sermaye grupları arasında karşılıklı destek anlaşmaları yapılmıştır. Bu karşılıklı destekler, uluslararası rekabette (ve Türkiye'de) bu firmanın gücünü artırdığı gibi, Fransız sermayesinin de dışarıya rahatlıkla aktarılmasını ve güvence altına alınmasını kolaylaştırmaktaydı³⁹.

Bunun karşısında Alman sermaye çevreleri ve finans grupları da, XX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren, Deutsche Bank, Deutsche Dresdner Bank ve Deutsche Orient-Bank liderliğinde Türkiye, Balkanlar ve Yakındoğu'da faaliyet göstermekteydiler. Bu sermayedarlar, daha çok Türk dış borçlarına katılmakta, demiryolu ve diğer ticarî imtiyazları aracılığıyla ekonomik faaliyetlerini sürdürmekteydiler. Ancak aralarında rekabet söz konusuydu. Deutsche Bank, Türkiye'de diğer Alman bankalarla işbirliği yapmıyordu. Aynı dönemde Türkiye'deki Fransız işletmeler ve Schneider/Le Creusot ise, imtiyazlı Osmanlı Bankası'nın başını çektiği sermaye grupları ile özel finans çevreleri tarafından desteklenmekteydi. Buna mukabil Alman sermaye çevreleri, Krupp'u finansman bakımından aynı ölçüde desteklemiyorlardı. Bu bakımdan bazı Alman siyasî ve askerî çevreler, Krupp'un dış pazarlarda ve özellikle Türkiye'de güç kaybına uğrama olasılığı ve bundan doğacak sorumluluğu, Alman sermaye gruplarının üstüne yıkma eğilimindeydiler⁴⁰.

XX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren Schneider/Le Creusot ile Fransız bankalarının işbirliği ile Krupp firmasını zora sokmaya devam ediyordu. Nitekim 1901 yılında Osmanlı Devleti, Osmanlı Bankası ile 1.250.000 Osmanlı

---

bildirmişlerdir. Ancak Yunan başbakanı, Alman siyasetçilerin işe karışacağı endişesiyle, yarışın daha bitmediğini Krupp'un çekilmesinin anlamsız olduğunu belirtmiştir. Türk büyükelçi, yazısında, hangi topların tercih edileceğinin daha bilinmediğini, ancak Schneider toplarının gayet mükemmel olduğunu işittiğini İstanbul'a iletmiştir. BOA, Y. Mtv, 300/500., 9 C. 1325/20.7.1907. Ayrıca bu mücadele için bk. Reuter (1979), 247.

³⁸ Hallgarten (1963), II, 131.

³⁹ Kössler (1981), 256-259.

⁴⁰ Aynı eser, 267.

lirası tutarında bir borç anlaşması imzalamayı kararlaştırmıştı⁴¹. Ancak bu borç tedavüle çıkarılamadı. Bu borç anlaşması görüşmeleri esnasında Fransız temsilciler, Suriye’de bazı yeni demiryolu imtiyazlarının kendilerine verilmesini ve bilhassa Fransız silah endüstrilerinden silah alınmasını zorlamaya başladılar. Gerçi bu borçtan sonra Fransız silah firmaları, Türkiye’den top ve tüfek siparişi alamadılar, ancak torpitobot, at, eğer ve sargı malzemesi gibi genel askerî malzemelerle yetinmek zorunda kaldılar⁴².

Öte yandan Türkiye’de Alman nüfuzuna aracılık eden devlet adamları da vardı. Mahmud Şevket Paşa, Sadrazam Mehmed Ferit Paşa ve İzzet Paşa gibi ileri gelen kişiler, v. d. Goltz Paşa ekolünden gelmekte ve Türklerin Almanlarla yakınlaşmasını savunmaktaydılar. 1904’den itibaren Deutsche Bank’ın Türkiye’ye kredi açmaya yanaşması, Alman silah endüstrisinin elini güçlendirmekte ve doğal olarak Krupp’a yapılacak yeni siparişlerin şansını artırmaktaydı. Yani yeni yüzyılla birlikte artık Deutsche Bank da, Krupp’u destekleme stratejisine başvuruyordu. Bu arada aynı dönemde İzzet Paşa’nın, Krupp ile Le Creusot firmalarını birbirlerine karşı kullanarak, siparişler esnasında çıkar elde ettiği bilgileri ortalıkta dolaşmaktaydı. Ancak her ne şekilde olursa olsun, Almanya’nın İstanbul’daki en etkili adamı büyükelçi v. Bieberstein, Fransız çıkarlarını elden geldiğince engelleme çabası içindeydi. Bu arada Fransa ile yapılan kredi görüşmelerinde, 1904’de bir anlaşma sağlanmasına rağmen, Osmanlı bakanlar kurulu, Fransızlar yararına bir karar almayı reddetti. Buna rağmen Türk hükümeti, Fransa ile 74,2 milyon marklık bir kredi anlaşması görüşmelerini başlatmıştı. Fransız hükümeti ve sermaye grupları, eğer anlaşma yapılacaksa bunun 24,48 milyon marklık kısmıyla Fransa’ya silah siparişi verilmesi ile Hama-Halep ve Şam-Müzeyrib demiryollarındaki kilometre garantisinin artırılmasını ön şart olarak ileri sürmekteydiler⁴³. Öte yandan Bağdat Demiryolu ilerledikçe, Fransız hükümeti Osmanlı hükümeti üzerindeki girişimlerine daha fazla ağırlık vermeye başlamıştı. Fransız girişimler, en fazla Suriye’deki imtiyazlar üzerinde odaklanmaktaydı. Fransız hükümetleri, öncelikle Şam-Hama ve civarı olarak yeniden düzenlenen Beyrut-Şam-Havran şirketinin demiryolu ağını

---

⁴¹ Osmanlı hükümeti, Osmanlı Bankası ile 1901’de bir istikraz yapmayı kararlaştırmış ve tahvillerini de bastırmasına rağmen, tedavüle çıkarılamadı. Bundan dört yıl sonra 8.5.1905’te yapılan bir anlaşma ile bu istikraz gerçekleştirilmiştir. Bu sebepten bu borç anlaşmasına 1901-1905 istikrazı denmiştir. Kömürca (1966), 103-104.

⁴² Kössler (1981), 257.

⁴³ Aynı eser, 273-274.

güçlendirmek istediler. Ayrıca Fransa dışişleri bakanlığı (Quai d'Orsay), Şam-Hama'nın Şam-Muzeyrib bağlantısı için da teminat almaya çalışmaktaydı⁴⁴.

1904'de Türk pazarında Alman-Fransız silah firmalarının silah siparişi kavgası devam ederken, Osmanlı Devleti de silahlanmayı sürdürmekteydi. Özellikle Bulgaristan ve Yunanistan'ın hızla silahlanması karşısında güç dengesinin aleyhine gelişmesini önlemek isteyen Türk askerî aktörler, orduya yeni sahra topları, dağ ve süvari topları, hızlı ateş ve muhasara topları ile obüslerin alınması için, siyasîleri zorlamaktaydılar⁴⁵. Siyasî aktörler de, Balkanlardaki dengenin ve özellikle Makedonya'daki karışıklıkların artması karşısında bölgedeki inisiyatifi kaybetmeyi istemiyorlardı. Silahlanmayı sürdürme kararı aldılar. Nitekim çok geçmeden Osmanlı hükümeti, yukarıda bahsi geçen toplar ve diğer askerî teçhizatları almak için Avrupa silah firmalarına başvurdu. Krupp, siparişlere 60 milyon frank teklif verdi. Bunun karşısında yine Düsseldorf'taki Alman Ehrhardt ile Fransız Schneider de, 43 milyon frank teklif verdiler. Doğal olarak iki grup arasındaki fiyat farkı oldukça yüksekti. Bu durumu değerlendirmek isteyen Sultan II. Abdülhamid, 23 Aralık 1904'de büyükelçi v. Bieberstein'i huzuruna çağırdı. Sultan, büyükelçiye şahsi olarak top ve aksamının Krupp'a siparişinden yana olduğunu, buna mukabil firmanın rakipleri tarafından daha ucuz fiyat verildiğini belirtti. Sultan, siparişleri değerlendirmek için acele olarak bir komisyon kurulmasını ve görüşmelerin başlamasını emretti. Ayrıca Abdülhamid, bu komisyonun hazırlık safhasında Krupp'dan sipariş yapılabilmesi için birtakım şartların yerine getirilmesinin zorunluluk olduğunu v. Bieberstein'e iletti. Bu şartların en önemlileri, Krupp'un toplarının Schneider'den daha kaliteli olması, fakat fiyatının daha yüksek olmamasıydı⁴⁶.

1905 Yazında Osmanlı hükümeti, silahlanmak amacıyla borç anlaşması yapmaya karar verdi. Osmanlı Bankası aracılığıyla Fransız sermayesi ile görüşmeler başladı. Aynı zamanda İstanbul'daki Fransız büyükelçisi Jean Antoine Constans (1899-1908) da, Fransa dışişleri bakanı Thèophile Delcassè'den, Schneider'in Türk pazarında desteklenmesi için Parisier Haute Banque ile görüşme yapması için talimat almıştı. Buna ilaveten Fransız siyasî aktörleri, eskiden olduğu gibi, eğer Türk hükümeti, Fransız sermaye çevrelerinden kredi sağlamak istiyorsa, Fransız firmalarına rıhtım inşaatı,

---

⁴⁴ Fulton (1999), 178.

⁴⁵ Aynı eser, 179.

⁴⁶ Kössler (1981), , 274.

Suriye’de demiryolu inşaatı ve Fransız silah endüstrisine savaş materyalleri siparişi vermek zorunda olduğunu ileri sürmeye devam ediyorlardı⁴⁷.

Diğer yandan büyükelçi v. Bieberstein, Alman dışişleri bakanlığının kendisine yüklediği misyon gereği, 1905’de Osmanlı hükümetinin Fransız Le Creusot firmasına vermeyi planladığı top siparişini ne pahasına olursa olsun engellemeye uğraşıyordu⁴⁸. Çünkü Almanlara göre, top siparişlerinde bir Fransız başarısı, sadece Türkiye’de Krupp’un durumunu sarsmakla kalmayabilir, aynı zamanda İstanbul’da Alman diplomatları ve Türkiye’deki Alman işletmelerinin nüfuzu ve imajını da sarsabilirdi⁴⁹. Yani Almanlar, Türkiye’deki çıkarlarının tehlikeye düşmesi korkusunu yaşamaktaydılar. Ancak v. Bieberstein’in önderliğindeki Alman diplomasisi, kararlı bir biçimde hem Türkiye üzerindeki Alman siyasi nüfuzunu hem de Krupp’un pozisyonunu korumak için, bütün diplomatik manevraları deniyordu. Dahası Alman diplomatlar, Türkiye’deki diğer Alman projelerinin de geleceğini garanti altına almak ve yeni projeler gerçekleştirmeye yönelik, yeni imtiyazlar peşindeydiler. Örneğin, bu dönemde Osmanlı bünyesinde çalışan Alman mali danışman Raffauf, Türk vergi sistemini yenilemek ve halkın yaşam seviyesini yükseltmek amacıyla çalışmalar içindeydi. Özellikle ağnam vergisinde yapılan düzenleme ve artış ile ortaya çıkacak yeni gelirle Almanlar, hem Türkiye’ye açmayı planladıkları dış kredilerin hem de Krupp’a sağlayacakları silah siparişlerinin finansmanını karşılamayı hesaplamaktaydılar⁵⁰.

Sonuçta 1905 yılında Osmanlı hükümeti, Deutsche Bank’tan toplam 2.640.000 Osmanlı lirası (60.000.000 frank) bir borç anlaşması yaptı. Faizi % 4, itfa hissesi ise 0,5 idi. Bu tutarın büyük bir kısmı ile Krupp ve Mauser silah firmalarından top, tüfek ve diğer askerî malzemeler satın alındı⁵¹. Teçhizat-ı Askeriye Nazırı Rauf Paşa ile Krupp firması İstanbul temsilcisi Huber arasında yapılan anlaşmaya göre, Osmanlı hükümeti, firmadan 7,5 santimetrelik 62 batarya sahra, 23 batarya cebel, 15 santimetrelik 3 batarya obüs ve 10,5 santimetrelik 3 batarya ağır sahra topu ile bunların mermileri, başka cephane ve

---

⁴⁷ Fulton (1999), 179.

⁴⁸ Aynı eser, 179.

⁴⁹ Kössler (1981), 272.

⁵⁰ Aynı eser, 272.

⁵¹ Kömürcan (1966), 104.

eşyayı 1.967.634,7 Osmanlı lirası bedelle satın aldı⁵². Ayrıca Alman Mauser firmasına da, 100 milyon fişek ve Krupp'a da iki adet kruvazör sipariş edildi⁵³.

Yine aynı borç anlaşması çerçevesinde Osmanlı hükümeti, Fransız Schneider firmasından da, 1904 sonunda 4 adet destroyer satın aldı. Her ne kadar Fransız büyükelçi Constans, Schneider/Le Creusot'tan top satın alınmasını da istemesine rağmen, Alman diplomatların şiddetli tepkilerine maruz kalmıştır. Constans, top işini 1905 Mart ayına kadar sürüncemede bıraktı. Fas'ta Alman-Fransız çatışmasının belirginleşmesi, top sorununu gündemden düşürdü. Sorun, Mart 1905 sonunda Fransa dışişleri bakanı Delcassé'nin araya girmesiyle sonuçlandı. Bakan, Fransa'nın top hariç diğer askerî malzemelerle yetinmesine karar verdi. Sonuçta, 60 milyon franklık 1905 borç anlaşmasının, 17 milyon franklık kısmıyla Fransız sınaî mallarının satın alınması zorunluluğu ortaya çıktı. Schneider de, Osmanlı hükümetine yaklaşık 13.500.000 milyon frank tutarında gemi teslim etti⁵⁴.

Osmanlı Devleti, borç anlaşmanın teatisinden sonra, aldığı askerî malzemelerin taksitlerini de ödemeye başladı ve Mauser'e sipariş olunan 100 milyon fişeğe mahsuben 5.000 Osmanlı lirası, Krupp'a sipariş olunan iki kruvazöre mahsuben 2.500 İngiliz lirası, Krupp'a sipariş edilen 4 adet sahil muhafaza toplarına mahsuben 2.500 Osmanlı lirası, 24 santimetrelik toplar için sipariş olunan mühimmata mahsuben 6.000 Osmanlı lirası Tophane-i Amire veznesine, Schneider'e sipariş edilen 4 torpito ve bota mahsuben de 1.195 lira Crédit Lyon Bankası'nın İstanbul şubesine yatırıldı⁵⁵.

2. İki Alman Firmasının Rekabeti: Krupp ile Rheinische Metallwaren- und Maschinenfabrik

XIX. yüzyılın sonlarından I. Dünya Savaşı'na Krupp'un Türk pazarında top alanındaki rakipleri sadece Fransız ve İngiliz firmaları değildi. Türk ordusuna top ve aksamını satmak için Alman firmaları arasında da kıyasıya rekabet baş göstermiştir. 1883'lerden sonra Türk ordusunda çoğunlukla Krupp firmasının topları kullanılmıştır. Ancak yüzyılın sonlarına gelindiğinde bu firmanın Türkiye'deki top tekeline karşı içten de Düsseldorf'taki Ehrhardt'ın

⁵² BOA, Y. PRK. ASK., 227/133.

⁵³ BOA, Y. PRK. ASK., 234/55. 2e N. 1323/10.11.1906.

⁵⁴ Fulton (1999), 179.

⁵⁵ BOA, Y. PRK. ASK., 234/55. 23 N. 1324/10.11.1906. Ayrıca 91 adet seri atışlı topun taksitlere bölünmüş ödeme planı için bk. BOA, Y. PRK, ASK., 207/54/15 Nisan 1321/28 Nisan 1905.

Rheinische Metallwaren- und Maschinenfabrik'i etkili bir rakip olarak ortaya çıkmıştır. 1897 Türk-Yunan Savaşı'nda Osmanlı ordusunda Krupp topları kullanılmasına rağmen, Ehrhardt'ın firması da, aynı dönemde pek çok top mermisi ve parçaları temin etti. Ancak Düsseldorf firması, 1899'dan itibaren Türkiye'ye daha çok modern imalat top ve parçalarını satmayı umuyor, en azından bu pastadan pay alabilmek için Krupp'la yarışmak istiyordu. Bu eğilim, gerçek anlamıyla Türk top silahı pazarında Krupp için bir iç tehditti. Bu rekabet, hem Alman hükümetini hem de Türkiye'deki Alman diplomatlarını huzursuz ediyordu. Hem Alman Savaş Bakanı v. Goßler ve hem de büyükelçi v. Bieberstein, Alman hükümetlerine ilettikleri raporlarında, Alman firmalarının Türkiye'de birbirleriyle rekabete girmelerinin doğru olmadığı ve bu gelişmenin önlenmesi gerektiğini vurguladılar. İki Alman silah firmasının rekabet halinde olduğu ve bu işin gittikçe kızıştığı haberleri kendine ulaşan İmparator II. Wilhelm de, kesin tavrını koyarak, Alman firmalarının Türkiye'de rekabetinin söz konusu olamayacağını, diğer firmanın Krupp'un müsaade ettiği ölçüde bu pazardan küçük bir pay alabileceğini vurgulamıştır⁵⁶.

1900 başlarında Krupp, Türk hükümetinden 96 seri ateşli top siparişi almasına rağmen, kendisine rakip olarak Fransız ve İngiliz silah firmaları yanında bir de Alman firmasının çıkması karşısında tedirginlik yaşıyordu⁵⁷. Rheinische Metallwaren- und Maschinenfabrik'in İstanbul'daki acentesi, yeni silah siparişleri alabilmek için Türk hükümeti ve bürokratlar nezdindeki çalışma ve görüşmelerini sürdürmekteydiler. Buna mukabil Krupp firması, iç ve dış pazarlarda bir Alman rakip de istemiyordu. Ancak kuşkuluydu. Çünkü Türkiye'ye sattığı toplar ve aksamının fiyatları hem yüksek hem de diğer firmaya göre teknolojisi eksiydi. Krupp, Alman siyasî gücünü de arkasına alarak, Türk pazarındaki geleneksel politikasını sürdürmek ve eski toplarını yine yüksek fiyatlarla Türkiye'ye satmak istiyordu. Hal böyle olunca Türkiye'de Krupp üzerindeki spekülasyonlar artmakta, Schneider ve Ehrhardt'ın modern top tekliflerinin cazipliği tartışılmaktaydı⁵⁸.

Bütün bu gibi olumsuz görünen şartlara rağmen, her halükarda Krupp, top alanındaki yarıştan galip çıkıyordu. Bunda II. Wilhelm'in emriyle Alman dışişleri bakanlığı ve Türkiye'deki diplomatların desteği ve rolü tartışılmazdı. Ancak Ehrhardt'ın firması, Krupp karşısında bir türlü pes etmiyor, gerek

---

⁵⁶ Hallgarten (1963), I, 481.

⁵⁷ Aynı eser, I, 600.

⁵⁸ Kössler (1981), 269.

Balkanlarda ve gerekse Türk top silahı pazarında devamlı surette Krupp'u rahatsız ediyordu. Ehrhardt firma temsilcileri, İstanbul'daki girişimlerini sürdürmeye devam ediyor, ancak her fırsatta büyükelçi v. Bieberstein tarafından engelleniyorlardı. Büyükelçi ve İstanbul'daki diğer Alman diplomatlarının engellemeleri firma temsilcilerinin sert tepkileriyle karşılaşmaktaydı. Krupp karşısında devamlı dışlanan Ehrhardt firması ticaret temsilcisi Th. Bergmann, İstanbul'daki büyükelçi Marschall'a bir mektup yazdı. Mektubunda Türk hükümeti ile 1899 yılından beri modern silah siparişleri konusunda çalıştıklarını, kendilerinin yıllardan beri fazla sınırlanmadıklarını ve İstanbul'daki temsilcilerinin faaliyetlerini rahatlıkla sürdürdüklerini, ancak şimdi kendi ticaretlerini engelleyici bir hava oluştuğunu, İstanbul ticarî temsilcilerinin yaptıkları görüşmelerde herhangi bir başarı sağlayamadıklarını, savunmaya yönelik cephane başta olmak üzere top konusunda da diğer firmaya göre daha modern ve seri atışlı silahlar ürettiklerini, materyal, çalışma ve sistemlerinin İngiltere ve Amerika tarafından bile tanındığını, ancak İstanbul'da rakipleri karşısında geri plana düştiklerini belirterek, ticaretlerinin engellenmesinden Marschall'ı sorumlu tutmakta ve sitem etmekteydi⁵⁹.

Öte yandan Rheinische Metallwaren- und Maschinenfabrik'in temsilcileri uzun süreden beri büyükelçi Marschall ile görüşmek istiyorlardı. Ancak görüşme teklifleri sürekli büyükelçi tarafından sudan bahanelerle geçiştiriliyordu. Çünkü o, neredeyse bir devlet firması hüviyeti kazanmış olan Krupp'un, yeni yüzyılda da Türkiye'de ticarî temsilcisi rolünü oynamaya devam ediyordu⁶⁰.

Alman silah firmalarının Türkiye'deki rekabetlerine benzer durum, Alman sermaye grupları arasında da vardı. Bu durum Krupp ve Ehrhardt firmaları ile de ilgiliydi. Almanya'nın Türkiye üzerindeki sermaye yatırımlarını yürüten ve yine sanki bir devlet bankası gibi rol oynayan Deutsche Bank⁶¹, XIX. yüzyılın sonlarından itibaren Krupp firması ile işbirliği yapmaktaydı. Buna karşılık Yakınoğu'da uzun yıllardan beri iş yapan ve birçok şubesi olan Deutsche Orient Bank ve diğer güçlü bir Alman bankası olan Dresdner Bank da Ehrhardt firmasını desteklemekteydiler. Yani Alman silah firmaları yanında sermaye grupları da, Türk ve Yakınoğu pazarında içten içe artçı bir rekabet sürdürmekteydiler. Krupp, XX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren, Deutsche

---

⁵⁹ Aynı eser, 270-271.

⁶⁰ Hallgarten (1963), I, 601 vd.

⁶¹ Seidenzahl (1970), 154.

Bank'la Türk silah pazarındaki payını uzun yıllar sürdürecektir daha köklü mali bir dayanışmanın temellerini atan bir firma görünümündeyken modern Ehrhardt firması ise, Deutsche Orient Bank ile Dresdner Bank'alarının mali desteğine malik enerjik, çalışkan ancak Alman hariciyesi ve İstanbul büyükelçiliği nazarında istenmeyen rakip durumundaydı. Bu bağlamda Türkiye'de Alman silah firmalarının rekabeti, aynı zamanda sermaye çevrelerine de yansımıştı ve bu gelişmeden Deutsche Orient Bank temsilcileri rahatsızlık duymaktaydılar. Hatta bankanın sorumlusu Herbert E. Gutmann, 1908'de Deutsche Bank'ın sürdürdüğü tavrı tenkit ediyor ve bankanın Türkiye'deki yabancı işletmelerde Fransız sermayeli Osmanlı Bankası ile işbirliği yaptığını⁶², bu bankanın aksine kendi bankalarını rakip gördüğünü, sonuçta bu davranışın Türkiye'deki Alman ticarî ve ekonomik gücünü zayıflattığını, halbuki Türk pazarında gerek sermaye ve gerekse silah alanında Alman firmalarının dayanışmasının çok daha fazla işe yarayacağını, güçlerini birleştirmeleri gerektiğini vurgulamaktaydı⁶³.

Gerçekten de Alman sermaye ve dolayısıyla silah grupları arasındaki rekabet, yani işbirliği bunalımı, Deutsche Bank ile Krupp ve onların desteklediği firmaların dışındaki Alman firmalarının zararına da işlemekteydi. Çünkü Deutsche Bank'ın başını çektiği Alman sermaye çevreleri ile Krupp firmasının kazancında bir azalma söz konusu değildi. Hatta bu sermaye grubu ve Krupp ile diğer Alman grup ve firmaların rekabet etmesi, Alman siyasî aktörleri tarafından engellendiğinden, kazancın bölünmeden Almanya'ya dönüşü söz konusuydu. Alman tarihçi Fritz Fischer'e göre, sadece Türkiye'deki Alman gruplarının yatırım sektörlerinin farklılığından dolayı, daha sonraki dönemlerde, belki başka sorunlar ortaya çıkabilirdi. Deutsche Bank'ın başını çektiği sermaye çevreleri, çoğunlukla demiryolu sektörüne yatırım yapmaktaydılar. Dresdner Bank ve Deutsche Orient Bank ise, daha çok Yakınoğu'daki ticarî işletmelere destek oluyor ve silah alanında da Rheinische Metallwaren- und Maschinenfabrik'i destekliyorlardı⁶⁴. Yani Alman sermaye çevreleri ile silah firmaları ve diğer ticarî işletmeler güçlerini birleştirmezlerse, gelecekte Yakınoğu ve Türkiye'de sadece Alman ağır sanayiinin pazarı değil, aynı zamanda Alman emperyalizmi de siyasî olarak sarsılabilirdi⁶⁵.

⁶² Deutsche Bank, Osmanlı Bankası ile özellikle Bağdat Demiryolu'nun finansmanı konusunda işbirliği yapmaktaydı. Mesela, Bağdat Demiryolu Şirketi'nin kuruluş aşamasında, şirketin hisse senetlerinin % 27'ser payla toplam % 54'ü bu iki banka arasından paylaşılmıştı. bk. Seidenzahl (1970), 158.

⁶³ PA/AA, Türki 110, Cilt 53, R. 12482, A. 18267, 3 Kasım 1908.

⁶⁴ Fischer (1969), 441.

⁶⁵ Gutsch (1986), 294, Fischer (1969), 442

Ancak yeni yüzyılın başlarında Deutsche Bank ile Krupp'un işbirliği yapmaları, en azından, Krupp topları ile Deutsche Bank'ın desteklediği Alman demiryolu yatırımlarının kesintiye uğramalarını engellemiştir. Nitekim daha önce bahsedildiği gibi, 17 Nisan 1905'te Deutsche Bank ile Osmanlı hükümeti arasında imzalanan 2.640.000 Osmanlı liralık borç anlaşması ile Krupp, Osmanlı ordusuna top ve diğer askerî malzemeleri satabildi⁶⁶. Bu anlaşmada Deutsche Bank ile Krupp ve v. Bieberstein arasında çok iyi bir işbirliği sergilendi. Sonuca Krupp'un istediği şekilde ulaşıldı⁶⁷.

1907 yılında Osmanlı hükümeti, yine Krupp'tan 30 sahra ve 6 dağ bataryası satın aldı. Bu alış-verişte de Alman diplomat v. Bieberstein'in nüfuzu en üst düzeydeydi. Yine 29 Mayıs 1907'de Deutsche Bank, Osmanlı hükümetine 300 bin liralık bir kredi açtı. Türk hükümeti, bu kredi anlaşmasının 250 bin Osmanlı liralık kısmı ile Krupp'a yeni silah siparişleri verdi. 1908 Genç Türk Devrimi öncesi Krupp'un top alanında Türk pazarındaki başarısı devam ediyordu. Bundan Krupp ile birlikte İmparator II. Wilhelm de oldukça memnundu⁶⁸.

Sonuçta her ne şekilde olursa olsun, 1908 öncesi Krupp'un Türkiye'deki top monopolü devam etmiştir. Yani diğer bir Alman firması Rheinische Metallwaren- und Maschinenfabrik'in Krupp'a sorun çıkartması, Alman hariciyesi ve İstanbul'daki diplomatları tarafından engellenmiştir. Firma, Krupp'a göre daha modern ve ucuz üretim yapmasına rağmen, Türkiye'ye istediği miktarda top ve aksamı satamadı. Krupp ise, gerçekte Osmanlı hükümeti ile yaptığı anlaşmalarla Ehrhardt'ın firmasına nazaran eski toplarını satmaya devam etti. Bu siparişlere sağladığı kredilerle Deutsche Bank da yeni dönemde yardım etmeye başladı. Yani Alman silah endüstrisi, 1908 öncesi Alman büyük sermaye grupları ve diplomasisinin yardımıyla Osmanlı top pazarındaki gücünü iç rakiplerine karşı da korudu.

---

⁶⁶ Bu anlaşmanın hazırlanması, görüşmeleri ve Alman ile Fransız firmalardan yapılacak askerî malzeme siparişleri vb. konusundaki yazışmalar (tezkere-i samiye, Fransa sefirinin ifadesi, Almanya sefirinin ifadesi, meclis-i mahsus mazbatası) için bk. BOA, İrade-i Maliye, 26, 12 Muharrem 1323/19 Mart 1905.

⁶⁷ Schöllgen (1984), 234.

⁶⁸ Aynı eser, 236-237.

III. İkinci Meşrutiyet Döneminde Silah Firmaları ve Pazar Mücadelesi

1908 Genç Türk Devrimi'nden sonra Alman silah firmalarının Türkiye'deki faaliyetleri, Alman siyasî pozisyonunun yeni dönemde değişmesiyle sekteye uğrayacağı kanaati hakimdi. Ancak öyle olmadı. Osmanlı kara birliklerinde v. d. Goltz Paşa'nın yetiştirdiği subaylar arasında Alman hayranlığı azalmadan devam etmekteydi. 1908 devriminden 1910 yılının ortalarına kadar, Almanların Türkiye'de siyasî, ekonomik ve askerî nüfuzları kısmen de olsa devam etti. Türk siyasî ve askerî aktörler, kısa süreli de olsa 1909 yılın son çeyreğinde v. d. Goltz Paşa'yı tekrar Türkiye'ye davet ettiler⁶⁹. Ancak bu defa v. d. Goltz Paşa'nın Türkiye macerası kısa sürdü. 1910 yılından itibaren Alman siyasî, ekonomik ve ticarî gücü, Türkiye'de eskisini aratmayacak şekilde devam etti⁷⁰.

Diğer taraftan II. Meşrutiyet döneminde Krupp firmasının rakipleri ile mücadelesi de devam etmiştir. Bu dönemde Krupp ve rakipleri, özellikle Türk donanmasına yeni gemiler satın alma ve mevcut gemileri modernize etme konularında rekabetlerini sürdürmüşlerdir⁷¹. Almanlar, genellikle Türk kara birlikleri üzerinde olan nüfuzlarını sürdürmekteydiler. Nitekim büyükelçi v. Wangenheim, I. Dünya Savaşı öncesinde Türk kara birliklerini ve topçusunu kontrol eden gücün, genel anlamda, orduyu da nüfuzu altında tutacağını ileri sürmekteydi. Diğer taraftan Türk donanmasının kontrol altına alınması amacıyla Alman ve İngiliz teşebbüsleri de sürdürülmekteydi⁷². 1910 yılında Osmanlı donanmasına “Barbaros Hayreddin” ve “Turgut Reis” adlarıyla iki Alman

⁶⁹ Goltz Paşa, Ekim 1909 ortalarından Ocak 1910 ortalarına kadar Türkiye'de üç ay kaldı. Bu dönemde genellikle orduların manevra kabiliyetlerini artırmak için, bir dizi tatbikatların gerçekleştirilmesine çalıştı. Wallach (1985), 86.

⁷⁰ 1908'den sonraki süreçte Almanya, sivil İttihatçılar için yardımına başvurulacak uygun seçenek değildi. Bu bakımdan askerlerin kışlarına çekilmesinden sonra, Osmanlı hükümetleri, İngiliz ve Fransız tandanslı politikalar üretmeye yöneldiler. Ancak bu yönelimin pek doğru bir seçenek olamayacağı kısa sürede anlaşıldı. Askerî kanat açısından ise Almanya seçeneği, gündemini hep korumuştur. 1910 yılının ortalarından itibaren İngiliz ve Fransız emperyalizmi, Türk maliyesinin re-organizasyonu için alınmak istenen borç görüşmelerinde, Türk devleti üzerindeki emellerini açığa vurunca, Türk siyasî aktörler hızla Alman safına itildiler. 1910 borç görüşmeleri ve anlaşma için bk. Beşirli (1999), 159-193.

⁷¹ İstanbul'daki Alman maslahatgüzarı Miguel'dem Başbakan Bethmann von Hollweg'e 10 Ağustos tarih ve 258 numaralı yazı, GP, 27/I, Nr. 9826, s. 307, dipnot. Ayrıca von Stempel'in Alman dışişleri bakanlığına 17.12.1910 tarih ve 347 numaralı askerî haberi, PA/AA, Türki 139, Cilt 26, R. 13255, A. 21124.

⁷² Von Stempel'in Alman dışişleri bakanlığına 17.12.1910 tarih ve 347 numaralı askerî haberi, PA/AA, Türki 139, Cilt 26, R. 13255, A. 21124.

gemisi satın alındı⁷³. Buna ilaveten, donanmada bazı gemilerin modernize çalışmalarına devam edildi. Bu gemilerin, Krupp ya da Armstrong'un nüfuzundaki tersanelerde yenilenip yenilenmemesi hususlarında Alman ve İngiliz hariciyeleri ve İstanbul'daki diplomatları girişimlerini sürdürmekteydiler.

Avrupalı silah firmalarını, siyasî aktörlerini ve basınını karşı karşıya getiren en önemli olay, Balkan savaşları olmuştur. Balkan savaşlarında Türk ordusu, Bulgarlar karşısında büyük bir yenilgi aldı. Bu savaşlarda Osmanlı kara birlikleri ve topçusunun silahları büyük çoğunlukla Krupp'a aitti. Buna mukabil Bulgar ordusunun topları, Schneider ve Krupp yapımıydı⁷⁴. Fransız ve İngiliz basını, Türklerin Balkan devletleri karşısındaki yenilgisini Türk ordusunun Alman (Prusya) modelinde örgütlenmesine ve Krupp toplarının başarısızlığına bağlamak konusunda sürekli yayınlar yapmaktaydılar. Örneğin, İngiliz "Army and Navy Gazette", 1908'den itibaren Türk ordusunun daha fazla Alman modelinde örgütlendiğini, bunun zararlı sonuçları doğurduğunu kritize edip, Balkan yenilgisinden sonra, bu organizasyonun değiştirilmesi gerektiğini ileri sürmekteydi⁷⁵. Balkan yenilgisini Alman modeli ve silahlarının vasıfsızlığına bağlayan Fransız basını da, polemiklere girmekten geri durmuyordu. Özellikle Fransız "Temps"te yayınlanan yazılar, Almanları kızdıracak ve prestijini sarsacak nitelikteydi⁷⁶. Bu haberlere Alman büyükelçi v. Wangenheim, 3 Kasım 1912'de "Berliner Neuesten Nachrichten"e verdiği cevapta, Türk yenilgisine Alman modeli ve Krupp silahlarının sebep olmadığını ileri sürerek, açıklamalar getirmeye çalışmaktaydı⁷⁷. Öte yandan v. Wangenheim'e göre, Krupp toplarının başarısı daha önce Trablusgarp Savaşı'nda denenmişti. Bununla birlikte Bulgar ordusunda da Krupp topları vardı⁷⁸. Almanların Balkan yenilgisini değişik tarzlarda açıklamalarına rağmen, Türk ordusunun Alman modeli örgütlenmesi, Krupp toplarının başarısının sorgulanması ve Alman prestiji ile alay edilme eğilimi daha sonra da devam etti⁷⁹.

---

⁷³ İstanbul'daki Alman maslahat güzarı Miquel'den Başbakan von Bethmann Hollweg'e 10 Ağustos tarih ve 258 numaralı yazı, GP, 27/1, Nr. 9826, s. 307, dipnot.

⁷⁴ Schulte (1977), 52.

⁷⁵ Aynı eser, 48.

⁷⁶ Aynı eser, 51.

⁷⁷ Aynı eser, 51. Ayrıca Almanların balkan yenilgisini açıklayış tarzları için bk. Wallach (1985), 104-106.

⁷⁸ Schulte (1977), 52.

⁷⁹ Aynı eser, 235.

1878 Osmanlı-Rus Savaşı'nda olduğu gibi, Balkan savaşlarından sonra da, Türk ordusu âdeta dağılmıştı. Bu yenilginin faturası Türkiye'nin iç siyasetine de etki etti ve İttihat ve Terakki Partisi güç kaybetmeye başladı. Ancak bu kısa sürdü. Enver Paşa gibi subayların yönetimde etkili olmaya başlamasıyla birlikte, ordunun yönetimde ağırlığı arttı. Özellikle Enver Paşa'nın liderliğindeki Bâbîâlî Baskını ve hükümetin düşürülmesi⁸⁰, 11 Haziran 1913'te Mahmud Şevket Paşa'nın öldürülmesi⁸¹ ve 17 Temmuz 1913'te de Edirne'nin geri alınması ile paşanın popülaritesi arttı. Enver Paşa'nın bu yükselişi, daha sonraki süreçte askerleri daha çok politize etti. Yani I. Dünya Savaşı'nın hemen arifesinde, eskinin Alman eğitimcilerinin öğrencileri, şimdi Türk ordusunun yeni komuta kademesini ele geçirmişlerdi. Kısa süre içinde Türk ordusunun yeniden örgütlenmesi gündeme getirildi. Aynı dönemde ordu kademesindeki subaylar ile hükümet arasında Osmanlı maliyesinin bütçe açıklarını kapatmak ve buna paralel olarak askerî bütçenin de kısıtlanması görüşleri, şiddetli tartışmalara sebep oluyordu⁸². Ancak her ne şekilde olursa olsun, askerî bütçeyi kısıtlayacak uygulamalar askerlerin baskısıyla hayata geçirilemedi.

1913 ve 1914 başları, Türk hükümetleri ve subayların, aynı zamanda askerî blokları temsil eden büyük devletlerle işbirliği görüşmelerinin geçtiği bir yıl oldu. İtilaf grubunun ve özellikle İngiltere'nin Türkiye'yi tarafına kabul etmemesi⁸³, Türkiye'yi Almanya'nın safına daha hızlı itti. Bu bakımdan 1913'de ordunun yeniden organizasyonu için Almanya'dan yeni bir askerî heyet talep edildi. 1913 yılında Liman v. Sanders'in liderliğindeki yeni bir Alman askerî heyetinin Türkiye'ye gelmesi ile⁸⁴ Alman-Türk askerî ilişkileri daha da arttı. Bu heyet, Türk ordusunun Alman ordusu ile birlikte I. Dünya Savaşı'na katılmasını tetikledi. Savaş esnasında Türk ordusunun bütün askerî ve yardımcı alet, edevat ve malzemeleri Almanya'dan karşılandı⁸⁵.

⁸⁰ Bayur (1991), II/II, 254-271.

⁸¹ Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü, 205.

⁸² İstanbul'daki Alman maslahatgüzarı Miquel'den Başbakan von Bethmann Hollweg'e 1 Eylül 1911 tarih ve 256 numaralı yazı, PA/AA, Türki 159, Nr. 2, Cilt 12, R. 13797, A. 14085.

⁸³ Türk devlet adamları, I. Dünya Savaşı öncesinde İngiltere nezdinde girişimlerde bulunarak, İtilaf devletleri bloğuna katılmak istemişlerdir. Ancak bu teklif, Osmanlı Devleti'nin parçalanmasını ve petrol bölgelerinin hakimiyetini eline geçirmek isteyen İngiltere için realist değildi. Bu sebepten Türk talepleri kabul görmedi. İstanbul Alman Büyükelçiliğinden Başbakan Bethmann Hollweg'e 29 Aralık 1913 tarih ve 379 numaralı yazı, PA/AA, Türki 110, Cilt 70.

⁸⁴ Liman von Sander liderliğindeki Alman askerî heyetinin Türkiye'ye gelmesi ile ilgili anlaşma metni için bk. PA/AA, Türki 139, Cilt 30, R. 13259, Nr. 263/12.13.A1.

⁸⁵ I. Dünya Savaşı içinde Almanya'ya sipariş edilen askerî ve yardımcı malzemeler için bk. Yılmaz (1993), Ekler kısmı, 267-269, 278, 297-311.

Sonuç

1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra, Osmanlı ordusunun re-organizasyonu çabaları çerçevesinde Avrupalı subayların teknik bilgi ve becerilerine daha çok başvurulmaya başlandı. Bu subayların faaliyetleri ve ileri sürdükleri modernleşme teklifleri, silahlanmayı zorunlu kılmaktaydı. Avrupalı silah firmaları da, aynı dönemde Osmanlı ordusuna silah satmayı sürdürmekteydiler. Ancak 1883'ten sonra, Alman subaylarının Türkiye'de görev almaya başlaması ile, Alman silah firmalarının ve bilhassa top alanında Krupp firmasının önü açılmış ve Türk pazarında hatırı sayılır bir pay elde etmiştir. Daha sonra Alman-Türk siyasî ilişkilerinin de hızla gelişmesi ve özellikle II. Wilhelm ve II. Abdülhamid'in kişisel tercihleri ve inisiyatifleri, Alman silah firmalarını Türkiye'de imtiyazlı duruma getirmiştir. Özellikle Krupp firması, XIX. yüzyılın sonlarına doğru, Türk top pazarında tekel durumuna gelmiştir. Aynı dönemde en büyük rakipleri, Fransız Schneider/Le Creusot ile İngiliz Armstrong/Vickers olmuştur. Krupp, Osmanlı topçusunun top ve aksamını temin ederken, Fransız ile İngiliz firmaları da daha çok donanma topları ile büyük ve küçük tip savaş gemileri siparişleriyle ilgilenmişlerdir. Ancak yüzyılın sonlarından itibaren, bir Alman firması olan Rheinische Metalwaren- und Maschinenfabrik de top alanında Krupp'a rakip çıkmıştır.

XX. yüzyılın ilk yıllarından itibaren rekabetin dozu daha da artmıştır. Krupp'un Türkiye'deki top saltanatı sarsılmaya başlamıştır. Ancak sonuçta Krupp, her defasında Alman siyasî ve malî gücünü de arkasına alıp, Türkiye'deki top alanındaki üstünlüğüne I. Dünya Savaşı öncesine kadar sürdürmüştür. Bu dönemde Krupp; Osmanlı donanması için, yeni gemi siparişi, eski gemilerin tamiri, bu gemilere yeni toplar yerleştirilmesi, gemilerdeki diğer alet ve edevatların yenilenmesi⁸⁶ vb. gibi siparişlere de ortak olmak için mücadele etmiştir. Kısmen bazı gemilerin yeni toplarla teçhiz edilmesi işini de almıştır. Ancak bu sektörde Schneider/Le Creusot ile Armstrong/Vickers firmalarının üstünlüğünü kabul etmek zorunda kalmıştır. Kara ve topçu birliklerinin malzemelerinde de bu firmalar, Krupp'un hakimiyetini kıramamışlardır. Rheinische Metalwaren- und Maschinenfabrik ise, Krupp'un bütün korkularına rağmen, II. Wilhelm ve ekibinin izin vermemesi sebebiyle, Türk ve Balkan top silahı pazarında etkin bir biçimde yarışmamıştır.

---

⁸⁶ Von Stempel'den Alman Dışişleri Bakanlığı'na 17.12.1910 tarih ve 347 numaralı askeri haberi, PA/AA, Türki 139, Cilt 26, R. 13255, A. 21124.

II. Meşrutiyet'ten sonra, Krupp'un Türkiye'de top alanındaki üstünlüğü yine devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin Almanya'nın yanında I. Dünya Savaşı'na girmesiyle birlikte artık Türk ordusunun bütün askerî top, tüfek, yardımcı alet ve edevatı Alman firmaları tarafından karşılanmıştır.

KAYNAKLAR

I. Arşiv Kaynakları

1. Basılmamış Arşiv Kaynakları

a) Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

- Yıldız Perakende, Arzuhal Jurnal (Y. PRK. AZJ)

- Yıldız Perakende, Askeri Maruzat (Y. PRK. ASK)

- Yıldız Perakende, Başkitabet Dairesi Maruzatı (Y. PRK. BŞK)

- İradeler Kısmı, İrade-i Maliye

b. Auswärtiges Amt, Politisches Archiv, (PA/AA), Bonn

Türkei 110: Die türkische Finanzen

Türkei 139: Überlassung der Offiziere, Unoffiziere und Beamter an die Pforte

Türkei 159, Nr. 2: Türkische Staatsmänner

2. Basılmamış Arşiv Kaynakları

Die Große Politik der Europäischen Kabinette 1871-1914 (GP), (Yayınlayan: v. J. Lepsius, A. Mendelsohn-Bartoldy, F. Thimme), Cilt 27/1, Berlin 1925.

Die Britischen Amtlichen Dokumente über den Ursprung des Weltkrieges 1898-1914, (BD), (İngilizce'den Almanca'ya tercüme ile yayınlayan von Hermann Lutz), Cilt 5/1, Berlin 1930.

II. Makale ve Kitaplar

AHMAD, Feroz; *İttihat ve Terakki, 1908-1914* (Çev.: Nuran Yavuz), 3. Baskı, İstanbul 1986.

ARBA YAYINLARI, *Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü*, İstanbul 1988.

BAYUR, Y. Hikmet; *Türk İnkılâp Tarihi*, Cilt II, Kısım II, İstanbul 1991.

BEŞİRLİ, Mehmet; *Die europäische Finanzkontrolle im Osmanischen Reich in der Zeit von 1908 bis 1914*, Berlin 1999.

DOĞAN, Mehmet; *Büyük Türkçe Sözlük*, 15. Baskı, İstanbul 2001.

ENGELHARDT; *Tanzimat ve Türkiye* (Türkçesi: Ali Reşad), İstanbul 1999.

FİSCHER, Fritz; *Krieg der Illusionen. Die deutsche Politik von 1911 bis 1914*, Düsseldorf 1969.

FİŞEK, Kurthan; SANDER, Oral; *ABD Dışişleri Belgeleriyle Türkiye-ABD Silah Ticaretinin İlk Yüzyılı 1829-1929*, Ankara 1977.

FULTON, L. Bruce; "Fransa ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu Ve Büyük Güçler*, (Editör: Marian Kent), İstanbul 1999.

GUTSCHE, Willibald; *Monopole, Staat und Expantion vor 1914*, Berlin 1986.

HALLGARTEN, George W.F.; *Imperialismus vor 1914*, Cilt 1-2, 2. Baskı, München 1963.

HELLER, Joseph; *British Policy Towards The Ottoman Empire 1908-1914*, Londra 1983.

ITZKOWITZ, Norman; *Osmanlı İmparatorluğu ve İslamî Gelenek* (Türkçesi: İsmet Özel), İstanbul 1989.

KARAL, Enver Ziya; *Selim III'ün Hat-tı Hümayunları - Nizam-ı Cedit - 1789-1807*, 2. Baskı, Ankara 1988.

KIRAY, Emine; *Osmanlı'da Ekonomik Yapı ve Dış Borçlar*, İstanbul 1993.

KÖMÜRÇAN, Kirkor; *Türkiye İmparatorluk Devri Dış Borçlar Tarihçesi*, İstanbul 1966.

KÖSSLER, Armin; *Aktionsfeld Osmanisches Reich. Die Wirtschaftsinteressen des Deutschen Kaiserreiches in der Türkei 1871-1908*, New York 1981.

MENNE, Bernhard; *Krupp, Deutschlands Kanonenkönige*, Zürich 1937.

LINDOW, Erick; *Freiherr Marschall von Bieberstein als Botschafter in Konstantinopel*, Danzig 1934.

REUTER, Peter W.; *Die Balkanpolitik des französischen Imperialismus 1911-1914*, Frankfurt/New York 1979.

SCHÖLLGEN, Gregor; *Imperialismus und Gleichgewicht. Deutschland, England und die orientalischen Frage 1871-1914*, München 1984.

SCHULTE, Bernd F.; *Die deutsche Armee 1900-1914. Zwischen Beharren und Verändern*, Düsseldorf 1977.

SEİDENZAHL, Fritz; *100 Jahre Deutsche Bank, 1870-1970*, Frankfurt a. M. 1970.

SHAW, J. Stanford; SHAW, Ezel Kural; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, II. Cilt. Reform, Devrim ve Cumhuriyet: Modern Türkiye'nin Doğuşu, 1808-1975 (Mehmet Harmancı)*, İstanbul 1983.

_____ ; *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye, Birinci Cilt. Gaziler İmparatorluğu. Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükselişi ve Çöküşü, 1280-1808* (Türkçesi: Mehmet Harmancı), İstanbul 1982. ,

ŞAFAK, Nurdan; *Osmanlı-Amerikan İlişkileri*, İstanbul 2003.

TRUMPENER, Ulrich; "Almanya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu Ve Büyük Güçler*, (Editör: Marian Kent), İstanbul 1999.

TÜRKMEN, Zekeriya; "XIX. Yüzyıldaki Silahlanma Yarışında Osmanlı Devleti", *Pax Ottomana. Studies in Memoriam Prof. Dr. Nejat Göyünç*, Ankara 2001.

YILMAZ, Veli; *Inci Dünya Harbi'nde Türk-Alman İttifakı ve Askeri Yardımlar*, İstanbul 1993.

YENİAY, İ. Hakkı; *Yeni Osmanlı Borçları Tarihi*, 2. Baskı, Ankara 1964.

Ekler

Ekler:

Ek: 1

Y.PRK.AZJ, No. 25/5 1310.

Konu: Armstrong ile Krupp'un fiyatlarını indirmesi

Armstrong toplarının vekillerini teşvik etdim ve ediyorum. Fi'atlarını tenzîl edecekler. Bunlar tenzîlât icrâ etdikçe bi't-tâbi' Krupp fabrikasının vekilleri de tenzîlât etmeğe mecbûr olacaklarından ordu-yı hümâyûn-ı cânîb-i mülûkânelerine göre Krupp'dan kırkbin lirâ daha tenzîl ederek pek ehven sûretle donanma-yı hümâyûn için lâzım gelen toplar alınmış olur ve kulları da veliü'n-ni' ametimiz şevketlü efendimiz hazretlerine bu sûretde dahi bir hizmet-i cedîdede bulunmuş olacağı ma'rûzdur.

Kulları Topçu (imza)

Ek: 2

Y.PRK.ASK, No. 227/133 1323. M. 30 (6.4.1905)

Konu: Krupp'la Osmanlı hükümeti arasındaki 91 adet seri atışlı top sipariş anlaşması

Mukâvelenâme Sûretidir.

Bir taraftan Hükümet-i Seniyye nâm ve hesâbına Techizât-ı Askeriyye nâzırı devletlü Rauf Paşa hazretleri ve diğèr taraftan Prusya'da Essen şehrinde Friedrich Krupp fabrikası nâm ve hesâbına hareket eden mezkûr fabrikânın Dersa'âdet vekili Mösyö Huber birâderler beynlerinde ber-vech-i âtî akd-i mukâvele olunmuşdur.

Birinci Madde: Devlet-i Aliye işbu mukâvelenâmeye merbût 1 2 3 4 5 6 7 numrolu yedi kıt'a cedvel ile fabrika tarafından verilüp mukâvelenâmenin neferâtını teşkil eden şartnâme ve eşgâl ve tolarânesi cedvellerinde mukâdîr ve envâ' ve evsâfî muharrer serî' atışlı yedibuçuk santimetroluk altmışiki batârya sahrâ ve yiğirmiüç batârya cebel ve onbeş santimetroluk üç batârya obüs ve on buçuk santimetroluk üç batârya ağır sahrâ toplarıyla bunlara mahsûs mermiyât ve nerferâtı ve ikmâli noksân için başkaca alınması lâzım gelen cebehâne ve eşyâyı bir milyon dokuz yüz altmış yedi bin alt yüz otuz dört lirâ-yı Osmânî otuz yedi gurus bedel mukâbilinde Krupp fabrikasından satun alur ve Krupp fabrikası da ol-mikdâr esliha ve mühimmât ve sâ'ireyi bedel-i mezbûre mukâbil fûrûht eder.

İkinci Madde: Sahrâ batâryalarının teslimâtına mukâvelenâmenin târîh-i te'âtîsinden on ay sonra başlanılarak her ay dört batârya fabrikada teslim olunacağı ve bu suret on altıncı aya kadar böylece devam edeceği gibi on yedinci ayda altı batârya verilecek ve onsekizinci aydan i'tibâren sipârişin arkası alınıncaya kadar her ay sekiz batârya teslim olunacaktır. Cebel toplarından kontrat te'âtîsinden i'tibâren iki batâryası on üçüncü ayda teslim ve her ay ikişer batârya i'tâsına devam olunarak iki sene nihâyetinde arkası alınacaktır. Obüs toplarından mukâvelenâmenin târîh-i imzâsından i'tibâren on üçüncü ve on yedinci ve yiğirminci aylarda birer batârya teslim olunacağı misillü on buçuk santimetroluk uzun topların dahi ondördüncü ve onsekizinci ve yiğirminci aylarda birer batâryası verilerek arkası alınacaktır. İkmâl-i noksân için alınacak cebehâne ve eşyâya gelince bunların da bindokuz yüz beş sene-i efrenciyesi içinde tamâmen teslimâtı icrâ kılınacak ve otuzbir batâryaya a'id eşyânın nısfı cedvel-i mahsûsda gösterildiği vechile kontrat târîhinden i'tibâren iki mah zarfında verilecektir ve her halde sipârişât-ı vak'a Bulgarların Fransa'ya olan sipârişâtı teslimâtından evvel Hükûmet-i Seniyye'ye teslim olunacaktır.

Üçüncü Madde: Krupp fabrikası esliha ve mühimmât ve eşyâ-yı mezkûreyi matlûb muvâfık bir halde işbû konturâtoya merbût şartnâmelerle resim ve tolarânes cedvellerine tevfikân i'mâl ve teslimî ve bunların esnâ-yı i'mâlâtında bu gûne ta'dîlât tekmlât zuhûr eder ise anları dahi tatbîk eylemeği ta'ahhüd eder. Mühimce ve ale'l-husûs tezâyid fi'âtı mücib olacak derecede zuhûr edecek ta'dîlâta tarafeyn-i mu'ahedeyn beyninde bi'l-ittifâk karâr verilecektir.

Dördüncü Madde: Birinci maddede muharrer esliha ve teferru'ât ve mühimmât-ı sâ'irenin gayr-i ez-tenzîlât esmânî yekünü olan bir milyon dokuzyüz altmış yedi bin altı yüz otuz dört lirâ-yı Osmânî otuzyedî guruşun sülüs-i evvelini teşkîl eden altıyüz elli beş bin sekizyüz yetmişsekiz lirâ-yı Osmânî mukâvelenâmenin imzâ olunduğu gün ikinci sülüsü bulunan altıyüz elli beş bin sekizyüz yetmişsekiz lirâ-yı Osmânî beş kısma taksîm ve kontrat te'âtisinden sonra altıncı aydan i'tibâren her mah yüzotuzbirbin yüz yetmiş beş lirâ-yı Osmânî altmış guruş verilmek suretiyle beş ay zarfında te'diyye olunacağı misillü sülüs-i bâkîsi olan altıyüz elli beş bin sekizyüz yetmişsekiz lirâ-yı Osmânî otuzyedî guruş dahi her kâfile fabrikada bi'l-ihzâr mu'âyene me'mûrlarına ibrâz olundukça fabrikadan çıkmazdan evvel mu'âyene me'mûrları tarafından kabul olunduktan sonra o kâfileye isâbet eden mikdârı verilmek suretiyle tesviye edilecektir. İkinci maddede tasrîh olunduğu üzere fabrika onuncu aydan i'tibâren her ay nihâyetinde teslim ve tesellüm olunacak derecede i'mâlâtı hitâm bulan esliha ve mühimmât ve eşyâ mikdârını onbeş gün mukaddem Devlet-i Aliye mu'âyene me'mûrlarına ihbâr edecek ve mu'âyene me'mûrları da şartnâmeler mücibince müktezî mu'âyeneleri îfâ eyleyecektir. Te'diyatca te'hîrât vukû'a geldiği halde zikr olunan esliha ve sâ'irenin teslimât müddetleri de ol-nisbetde te'hîr edilecektir.

Beşinci Madde: Zikr olunan esliha ve mühimmât ve sâ'ire tâkım tâkım i'mâl eyledikçe Krupp fabrikası kendi mühendisleri ma'rifetiyle merbût şartnâmelere tevfiķan mu'âyene ve tedkîk etdirerek işbû mu'âyeneyi ve netice-i tedkîkâtı mutazammın bir kıt'a raporunu Devlet-i Aliye mu'âyene komisyonuna verecek ve fabrikaca icrâ olunacak bi'l-cümle mu'âyene ve izâhât tahrîrlerinde mu'âyene komisyonu hazır bulunacaktır. Mu'âyene için lâzım gelen alât ve edevât fabrika tarafından mu'âyene komisyonunun emrine meccânen ihzâr edilecek ve mu'âyene şartnâmeleri ahkâmı tamâmen icrâ olunduğu halde mu'âyene komisyonu tarafından başkaca mu'âyene teklifâtı dermeyân olunmayacaktır. Bunlar meyânında kabul edilmiş ve tolarânları tecâvüz etmiş esliha ve cebehâne ve sâ'ire bulunduğu tahakkuk eder ise fabrika bu makûleleri istirdâd ile mukâbiline işbu kontrato şerâ'itine muvâfık suretde diğerlerini teslim etmeğe mecbûr olacaktır. Matlûba muvâfık suretde teslim olduğunu masadduk komisyon tarafından fabrikaya bir kıt'a şehâdetnâme verilecek ve bu halde mezkûr şehâdetnâme bâlâda beyân olunan rapor yerine kâ'im olacaktır.

Altıncı Madde: Esliha ve mühimmât ve eşyâ ve sâ'ire Dersa'âdet limânında mavnalarda teslim edilecek ve bunların limân-ı mezbûre

muvâsalatları mavnalara tahmîline kadar olan bi'l-cümle mesârif merbût cedvellerde gösterilen fi'âta dâhil olduğundan fabrikaya â'id bulunacaktır.

Yedinci Madde: Mukâvelenâmeye dâhil olan mütenevvi' eslihanın üzerlerine nâm-ı nâme-i hazret-i padişâhî ile mevsim-i tugrâ-yı garrâ-yı hümâyûn ve ârma-i Osmânî vaz' olunacaktır.

İşbu mukâvelenâme iki nüsha olmak üzere Dersa'âdetde bi't-tanzîm te'âtî olunmuştur.

Dersa'âdet

Fî 24/6 Mart sene 1321 (6.4.1905)

Aslına mutâbıktır.

Ek: 3

Y.PRK.ASK, No. 234/55 1323.N.23

Konu: Satın alınan birtakım askerî teçhizatın değerinin ödenmesi

Fişenk fabrikasına sipâriş buyrulan yüz milyon mavzer fişenki esmânına mahsûben beş bin Osmânî lirâsıyla Krupp fabrikasına sipâriş buyrulan iki kıt'a kruvazör esmânına mahsûben ikibinbeşyüz İngiliz lirâsı ve mezkûr fabrikaya sipâriş buyrulan sâhil muhafazasına mahsûs dört kıt'a top esmânına mahsûben ikibinbeşyüz Osmanlı lirâsıyla fişenk bahriyyesine mahsûs olub ta'mirâtı icrâ kılınan küçük çaplı anahtarlı mavzer tüfenklerinin mesârif-i ta'miriyyesi olan üçyüzonbeş lirâ ondokuz guruş ile yigirmidört santimetrelik toplar için sipâriş olunan mühimmât esmânına mahsûben altıbin lirâ ve mandallı toplara mahsûs şarapnel esmânı bakayası olan altıyüzellisekiz lirâ kırkdokuz guruş ve Krupp fabrikasına sipâriş olunan serî' atışlı cebel topları esmânı bakayası olarak üçyüzaltmışdört lirâ otuzsekiz kuruş mezkûr fabrikaların Dersa'âdet vekili Mösyö Huber'e ve Zeytün Barutu fabrika-i hümâyûnı usta ve amelesinin sene-i haliye Eylülünün yigirmi gününden teşrin-i evvelinin dokuzuncu gününe kadar yigirmi günlük üçürâtı olan dörtyüzotuzbeş lirâ tophâne-i âmire veznesine Schneider fabrikasına sipâriş buyrulan dört kıt'a torpito ve bot esmânına mahsûben binyüzdoksanbeş Osmanlı lirâsı mezkûr fabrika nâm ve hesâbına olarak Kredit Lyonnais Bankasının Dersa'âdet şu'besine 5 Teşrin-i Sâni sene 1321 târihinde bâ-sene tesviye ve ifâ kılınmış ve te'diyât-ı ma'ruza yekünü onsekizbin kûsür lirâyâ balığ ve resîde olmuş olmağla emr u fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 23 Ramazân sene 1323 ve 7 Teşrin-i Sâni sene 1321 (20.11.1905).

Techîzât-ı Askeriye nâzırı Rauf

Ek: 4

Y. Mtv, 246/59, 1321.Ra 24.

Konu: Satın alınan birtakım askerî teçhizatın değerinin ödenmesi

Rükûb-ı şevket-i mazhûb-ı pâdişâhîye mahsûs olmak üzere Armstrong fabrikasına sipâriş buyrulan bir kıt'a yat ile bir kıt'a istimbot esmânına mahsûben binbeşyüzaltmış İngiliz lirâsı mezkûr fabrika vekîli Artur Vere ve Amerika'da Filadelfiya şehrinde kâ'in William Cramp fabrikasına sipâriş buyrulan kruvazörün beşinci taksidi olan kırkaltıbin İngiliz lirâsına mahsûben ikibinbeşyüzyetmiş İngiliz lirâsı mezkûr fabrika nâm ve hesâbına olarak Bank-ı Osmânî'ye ve Mavzer fabrikasına sipâriş buyrulan ikiyüzbin mavzer tüfenkinden ilk kafilâ olarak vürûd edecek tüfenkler esmânına mahsûben üçbinyediyüz ve Kiel'de Germania dest-gâhlarında ta'mirâtı icrâ kılınmakda olan zırhlı Âsâr-ı Tevfik firkateyn-i hümâyununun mesârif-i ta'miriyyesine mahsûben ikibinbeşyüz ve fişenk fabrikasına sipâriş verilen yüzmilyon mavzer fişengi esmânına mahsûben kezalik ikibinbeş Osmanlı altını Krupp top ve mavzer tüfenk ve fişek fabrikalarının Dersa'âdet vekilleri Mösyö Huber'lere bugün bâ-sened tesviye ve îfâ kılınmış olmağla ol-bâbda emr u fermân hazret-i menlehü'l-emrindir.

Fî 24 Rebi'ü'l-evvel sene 1321 ve 7 Hazirân sene 1319 (20.6.1903)

Techizât-ı Askeriyye nâzırı Rauf

Ek: 5

Die Britischen Amtlichen Dokumente über den Ursprung des Weltkrieges 1898-1914, (BD) (İngilizce'den Almanca'ya tercüme ile yayınlayan von Hermann Lutz), Cılt 5/1, Berlin 1930, s. 487 - 489.

Konu: Die ottomanische Armee (Osmanlı Ordusu), 1908-1909

Das vergangene Jahr hat keinen Bestätigungszweig des Staates sichtbar beeinflusst als die Armee. Die Veränderungen, die von ihr und in ihr bewirkt worden sind, sind von der größten Bedeutung gewesen, und man darf erwarten, daß sie in Zukunft Früchte tragen werden.

Die Revolution vom Juli, durch die ein fast absoluter Monarch auf den Stand von wenig mehr als einer Herrschermarionette herabgedrückt und die Rotte von Palastgünstlingen verjagt oder der Justiz überliefert worden ist, war in sehr hohem Maß das Werk der Armee, besonders das der Offiziere des III. Ordu,* die von ihren Kameraden vom II. Ordu unterstützt wurden.

Mit dem neuen Regime kam ein grundliches Aufräumen mit der alten Kriegsministeriumsbande und den alten Korpskommandeuren; an die Stelle der

alten korrupten und kraftlosen Verwaltung sind ein leistungsfähiger und fleißig arbeitender Kriegsminister und Generalstab getreten.

Die neuen Kommandeure der Ordu-Bezirke sind lauter fähige Männer, die entschlossen sind, für ihr Land zu arbeiten, und ihre Ehrenhaftigkeit ist jedenfalls bis jetzt unangefochten geblieben.

Der alte, schwerfällige Verwaltungsbetrieb des Großmeisters der Artillerie ist umgestaltet worden, und die Kampfeinheiten, die früher unter seinem Befehl standen, sind unter den des Kriegsministers gestellt worden, und der "Topkhane nasiri", wie der Großmeister jetzt genant wird, erhält seine Weisungen vom Kriegsminister.

Die schnellfeuernden Kruppschen Feldartilleriegeschütze sind hauptsächlich den Ordu in der europäischen Türkei zugeteilt worden, und Artillerie- wie Infanterieschießübungen, die bis zu diesem Jahr absolut vernachlässigt, wenn nicht verboten, gewesen sind, werden jetzt nach besonderen Vorschriften durchgeführt.

Auch eine Besserung der Disziplin ist überall wahrzunehmen, wiewohl nach unseren Begriffen in dieser Hinsicht noch Raum für viel mehr wäre.

Neue Gagesätze für Offiziere sind genehmigt worden, und, da die Offiziere diese einige Monate lang erhalten haben, so ist vieler bestehenden Unzufriedenheit gesteuert worden.

Die Artillerieschießübungen mit den Geschützen auf den Festungswerken des Bosphorus und der Dardanellen sind mit überraschend guten Ergebnissen ausgeführt worden, und man kann ruhig sagen, daß eine Flotte diese beiden Wasserstraßen bei Tage nicht durchfahren kann, ohne ernstliche Verluste zu erleiden.

Minenfelder werden beschafft, und man ist berechtigt, anzunehmen, daß, was diese ausgelegt sind, die Durchfahrt durch die Meerengen unmöglich gemacht sein wird.

Große Bestellungen auf alle Art von Munition sind im Ausland gemacht worden, und ständig werden Sättel nebst anderem Kavallerie- und Pionierausrüstungsmaterial angekauft.

Eine Verstärkung des I. Ordu hat stattgefunden, indem elf neue Bataillone in der Hauptstadt gebildet worden sind, während weitere Trainbataillone, Pionierbataillone und Maschinengewehrkompanien rasch ins Leben gerufen werden, und es ist jetzt sogar beabsichtigt, im I. Ordu eine neue 3. Division zu bilden.

Die Artillerieorganisation ist in einem Umwandlungsprozeß begriffen - Gebirgsbatterien werden im allgemeinen bataillonsweise selbständig gruppiert, und in Adrianopel werden vier neue Feldartillerieregimenter aufgestellt, um die alten, aber noch leistungsfähigen Geschütze zu bedienen, die in den dortigen Festungswerken aufgestellt worden sind.

Taktische Felddienstübungen werden sehr häufig abgehalten, und Offizieren wie Soldaten sind sie als eine befriedigende und interessante Abwechslung von der alten aufgezwungenen Untätigkeit willkommen.

Eine wichtige Veränderung ist in der Redif-Organisation vorgenommen worden, indem die Nizam-Divisionen 22 und 23 sowie die 47. Brigade des III. Ordu nach etwa einjähriger Dienstleistung in dieser Eigenschaft in Redifs erster Klasse rückverwandelt worden sind.

Außerdem ist die ganze Redif-Organisation 2. Klasse in Asien als solche aufgehoben worden, indem die Leute jetzt als den Redif-Formationen 1. Klasse zugehörig und nach Bedarf einberufbar gelten.

Eine Ausnahme ist jedoch bei der Redif-Divisionen 2. Klasse von Kales Sultanie zu vermerken, die in die 5. Divisionen Redifs 1. Klasse umgewandelt worden ist, welche letztere Formationen jetzt als 21. Nizam-Division besteht.

Während des abgelaufenen Jahres ist die Ausrüstung der ersten fünf Ordus mit dem kleinkalibrigen Mausergewehr vollendet worden, und die Waffen sind sowohl den Nizam wie den Redif-Einheiten ausgefolgt worden.

Das VI. und das VII. Ordu sowie die beiden selbständigen Divisionen des Hedschas sind statt mit dem Martini-Henry oder dem Martini-Peabody jetzt mit dem großkalibrigen Mauser bewaffnet.

Auf unfähige und im Verdacht der Spionage stehende Offiziere wird wenig Rücksicht genommen; erst vor etwa zwei Monaten entließ Prinz Asis Hassan, der Inspekteur der Kavallerie des II. Ordu ist, an einem Tage sieben Eskadronchefs wegen Unfähigkeit und Unerwünschtheit kurzerhand aus dem Dienst.

Es sind nicht nur neue Kommandeure für die Ordus ernannt sondern es ist auch im Stabe und in den höheren Rängen ein allgemeiner und höchst regenreicher Personalwechsel bewirkt worden.

Zwei von den deutschen Instruktoren, nämlich Fleischer und Auler Pascha, haben die Armee verlassen und sind nicht ersetzt worden.

Renaud (Renand)sche Lazarettzüge und Panzerautomobile sind angekauft worden. Ebenso targbare Scheinwerfer für Garnisons- und Feldwecke.

Die Herausgeber: Der Rest dieses Berichtabschnitts ist weggelassen, da er ein überaus spezialistisches Gepräge hat, doch mag folgendes daraus angeführt werden:

“Obwohl am Ende des Jahres die Streitkräfte, die im Herbst unter den Waffen gestanden hatten, stark vermindert worden waren, ist es keine Übertreibung, zu sagen, daß in der europäischen Türkei nicht weniger als 220.000 wohlbewafnete, treflich disziplinierte und geführte reguläre Soldaten unter den Waffen standen, alle von einem zum großen Teil durch die Verfassung ins Leben gerufenen Patriotismus beelt und begierig, falls ihrem Lande ein Krieg aufgedrängt werden sollte, zu kämpfen”.

* “Ordu” ist die umfassendste im türkischen Heere vorkommende Formation. Das Wort wird meist mit “Korps”, zuweilen aber auch mit “Armee” übersetzt.